

Bjørnsons hanser – omarbeidelser,
resepsjon og konsekvenser
*En sammenliknende analyse av to versjoner
av Bjørnstjerne Bjørnsons En hanske*

Louise Vedvik

Masteroppgave
ILN
Det humanistiske fakultet
UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2011

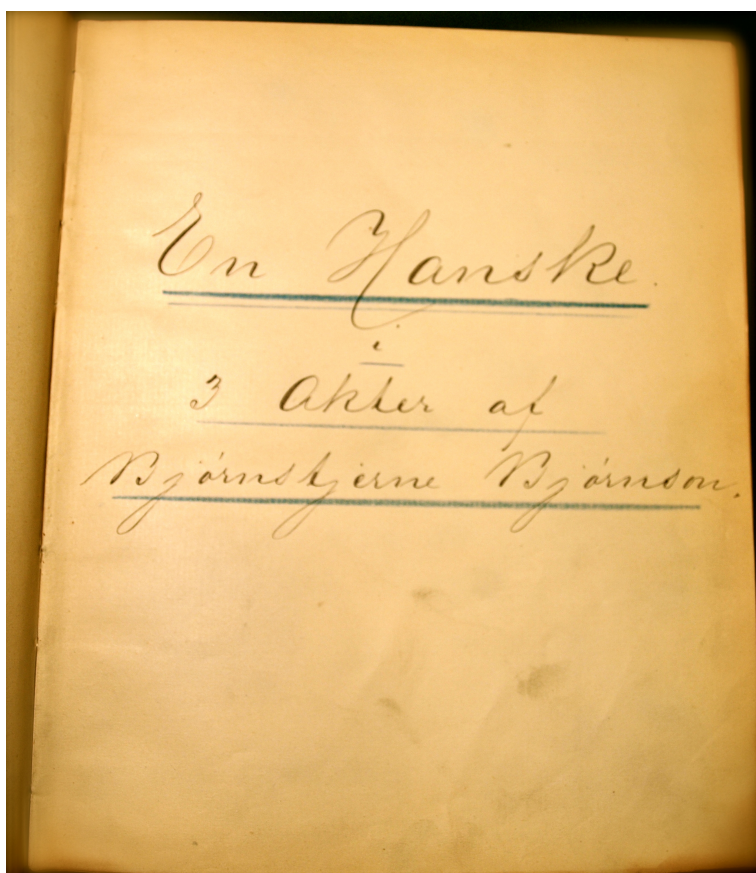
**Bjørnsons hansker – omarbeidelser, resepsjon
og konsekvenser: En sammenliknende analyse
av to versjoner av Bjørnstjerne Bjørnsons
*En hanske***

Louise Vedvik

30-poengsmaster i nordisk litteratur

Vår 2011

ILN, Humanistisk fakultet, Universitetet i Oslo

© Louise Vedvik

Våren 2011. 30 Studiepoeng. Nordisk litteratur.

Bjørnsons hansker – omarbeidelser, resepsjon og konsekvenser: En sammenliknende analyse av to versjoner av Bjørnstjerne Bjørnsons *En hanske*

Louise Vedvik

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Bjørnstjerne Bjørnson skrev og utga *En hanske* i 1883, et drama som var et viktig innlegg i 1880-årenes sedelighetsdebatt. Dramaet handler om en ung kvinne som på grunn av sin forlovedes ”fortid” velger å bryte med ham. Forfatteren ville dobbeltmoralen til livs, men han ville også rette en tale til kvinnene for å få dem til å stille strengere krav. Den aller første utgaven av dramaet ble supprimert fordi forfatteren ikke var fornøyd, og en ny omarbeidet utgave ble utgitt noen måneder senere. Tilbakemeldingene på både utgivelsen og teateroppsetningene, samt en videreutvikling av sedelighetsdebatten førte til at forfatteren igjen valgte å endre stykket. En ny versjon av dramaet ble spilt på de skandinaviske scenene i 1886, men dramaet ble ikke trykt på norsk. Derimot er manuskriptet bevart i Teaterhistorisk samling på Nasjonalbiblioteket. Denne versjonen ble likevel trykt på svensk i 1887, også her med mindre endringer. Mine primærtekster i denne oppgaven er de to versjonene av *En hanske* fra 1883 og 1886, og det jeg vil svare på, er følgende: Hva er endret i Bjørnsons omarbeidede versjon av *En hanske* fra 1886 sammenlignet med førsteutgaven fra 1883? Gjør endringene noe med tendensen i stykket, og hvilke faktorer kan ha vært med på å påvirke Bjørnson til å omarbeide stykket etter førsteutgivelsen?

En analyse av 1883-versjonen, med en påfølgende sammenliknende analyse av 1886-versjonen viser forskjeller og endringer som er gjort i den siste versjonen. Det jeg har sett på er handlingsutvikling, de dramatiske personene, samt tendens og budskap. Disse endringene, samt resepsjonen på den første versjonen, sier noe om hvorfor forfatteren valgte å endre stykket. Publikum tok nemlig parti med antagonistene i stykket, da det ble satt opp i Hamburg i 1883. Samtidig fikk han tilbakemeldinger om at rollelisten gjorde stykket vanskelig å sette opp i Norge, og at dramaet var for langt og komplisert. Forfatteren ble også, på grunn av debattens utvikling, presset over i mer ytterliggående synspunkter og førte etter hvert en sterkere polemikk i sedelighetsdebatten. Selv uttrykker han at han sterkere ville definere kjærligheten og kravet til kvinnene i den siste versjonen. Dramaet var bare ett av flere litterære innlegg i 1880-årene, og går i debatt med andre dramaer som tar opp den samme tematikken. Dramaet fikk også konsekvenser for samtiden. Kvinnebevegelser ble opprettet i Skandinavia, og både Arne Garborg, Hans Jæger og August Strindberg ga ut litterære tekster som opponerte mot Bjørnsons budskap i *En hanske*. Han fikk kritikk for stykket siden han selv ikke hadde levd et asketisk liv, men fikk samtidig støtte i kvinnebevegelsene. Oppgaven viser at et edisjonsfilologisk perspektiv er viktig når en jobber med verk som blir presentert i ulike versjoner og utgaver. Det finnes ikke bare én versjon av *En hanske*. Det er i hvert fall snakk om tre ulike versjoner, hvorav bare en er utgitt, i tillegg til at verket senere er endret, gjennom en modernisert språklig utforming.

Forord

Dette halvåret kommer jeg til å se tilbake på med stor glede. Det har vært mye arbeid, men det å få mulighet til å bli så godt kjent med en forfatter, en periode og et verk er noe helt spesielt. Det å granske Bjørnsons brev, notater og manuskripter, og å komme så nær at man etter hvert nesten forstår hvordan han tenkte underveis i prosessen med dramaet, gjør at man ser på litteraturen som enda mer verdifull. Et verk kan fortelle mye om samtiden det ble til i, og prosessen med verket kan fortelle oss mye om forfatteren. Bjørnsons egne notater underveis, viser at *En hanske* ikke bare ble til i en håndvending, men de viser også at resepsjon og tilbakemeldinger hadde mye å si for hvordan han arbeidet videre.

Skulle jeg valgt om igjen ville jeg ha valgt å skrive masteroppgaven på et år (60-poeng) istedenfor et halvt (30-poeng), da det fortsatt er mye jeg kunne sett på, og skrevet om eller utdypet. Området synes utømmelig, og det er fortsatt masse interessant å ta tak i.

Jeg vil begynne med å takke forelesere og ansatte på nordisk for mange fine og lærerike år med litteratur. Jeg vil også takke dere på ILS som har bidratt til å gjøre min lektorutdanning til det den har vært. Jeg har lært mye og gleder meg nå til å undervise i norsk og litteratur på videregående.

Videre vil jeg takke Arnfinn Åslund som var til god hjelp i startfasen. Han presenterte meg først for Bjørnsons mange verk i nor4374 våren 2010, og har videre kommet med gode tips underveis i arbeidet med *En hanske*. Jeg vil også takke min veileder Ståle Dingstad for tips og oppmuntring underveis i skrivearbeidet, og for mange gode veiledningstimer.

Jeg har også tilbrakt mye tid på spesiallesesalen på nasjonalbiblioteket dette halvåret, og jeg vil takke personalet her for den hjelpsomheten de har utvist. Dette gjelder i særdeleshet Trine Næss, Sigbjørn Grindheim og Signe Nyhuus-Eriksen.

Videre vil jeg takke Inga Henriette Undheim for gjennomlesing i slutfasen, og Anders Johan Hansen for nyttige råd i forhold til oppgaveskriving.

En takk også til familie og venner, som har vært tålmodige og støttende i denne perioden.

Oslo, mai 2011

Louise Vedvik

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Presentasjon av prosjektet	1
1.2	1880-årene: kulturell, politisk og sosial bakgrunn for dramaets tilblivelse	2
1.3	Bjørnson og ”det man nødig taler om”	4
1.4	Bjørnson og dramatikken	5
2	Tolkning og avgrensning	6
2.1	Problemformulering	6
2.2	<i>En hanske</i> fra et edisjonsfilologisk perspektiv	6
2.3	Tekstmaterialet	7
2.4	<i>En hanskes</i> utgivelseshistorie	10
2.5	<i>En hanskes</i> teaterhistorie	11
3	Hoveddel	14
3.1	Analyse av 1883-versjonen	15
3.1.1	Handlingsgang med klimaks og peripeti	17
3.1.2	De dramatiske personene og deres utvikling	19
3.1.3	Tendens og budskap	24
3.2	En kollasjonerende analyse av 1886-versjonen	26
3.2.1	Handlingsgang med klimaks og peripeti	26
3.2.2	De dramatiske personene og deres utvikling	28
3.2.3	Tendens og budskap	33
3.2.4	Den svenske oversettelsen	36
3.3	Hvorfor endret Bjørnson stykket?	36
3.3.1	Den ”vrenge” hansken	37
3.3.2	Stykkets oppbygging	38
3.3.3	Renhets- og kjærlighetsmotivet	39
3.3.4	Kvinnesaken	40
3.4	Konsekvenser av <i>En hanske</i>	42
3.4.1	Avisfeiden	42
3.4.2	Bruddet med Strindberg, Garborg og Brandes	43
3.4.3	Uviljen i bohemkretsen	45
3.4.4	Kvinnebevegelsen	46

4	Konklusjon.....	48
4.1	Svar på problemformuleringen	48
4.2	En bevisstgjøring av det edisjonsfilologiske aspektet	49
4.3	Avslutning.....	50
	Litteraturliste.....	53
	Vedlegg.....	59

No table of figures entries found.

1 Innledning

1.1 Presentasjon av prosjektet

Jeg har udarbejdet et nyt stykke; dramatisk er det, så siger alle, til hvem jeg fortæller det, det bedste jeg har gjort, og det mener jeg selv med. Stykkets idé er ud i det yderste af enhver replik. Det spiller mellem en fire-fæm personer og har et æmne, som vil bringe megen røre. (Bjørnson ”Til O. Thommessen.” Koht 56)¹

Dette skrev Bjørnson til redaktør O. Thommesen i februar 1883. Han hadde skrevet et drama som han ønsket å kaste ”i ansigtet på samfunnets slappe begreper” (Bjørnson ”Til H. L. Brækstad.” Koht 59). Med *En hanske* kastet også Bjørnson en brannfakkellinn i samtidens sedelighetsdebatt; noe som fikk store konsekvenser, og som var med på å føre Norge dypere inn i ”den store nordiske krig om seksualmoralen”.²

Mine primærtekster i dette prosjektet vil være to av Bjørnsons versjoner av *En hanske*, fra henholdsvis 1883 og 1886. Dramaet er bare ett av flere borgerlige eller realistiske dramaer som problematiserer seksualmoralen i Norge på slutten av 1800-tallet. Det realistiske drama har sitt forbilde i den greske tragedie, som generelt omhandlet konger og helter, men forskjellen er at hovedpersonene i realismens dramaer var vanlige borgere, med en handling som lesere og tilskuere kunne kjenne seg igjen i. Forfatterne var lei romantikernes idyllisering av virkeligheten, og ønsket å sette fokus på problemer i samfunnet. Utfordringen for mange forfattere var å få satt stykkene sine opp på teateret, da flere av dem var svært kontroversielle.

Dramaet *En hanske* ble utgitt første gang i 1883, og det er denne versjonen jeg vil sammenligne med 1886-versjonen. Den siste ble aldri trykt eller publisert i Norge, men derimot satt opp på teater. Det er også sistnevnte som senere er mest spilt. Manuskriptet fra 1886 finnes i Teaterhistorisk samling på Nasjonalbiblioteket.

Dramaets første handling er bortimot lik i de to versjonene, mens dramaets to siste handlinger har gjennomgått store omarbeidinger i den siste versjonen. Det er særlig avslutningen som får stor betydning for dramaets tendens, og forfatteren velger å lage en helt ny slutt i 1886. Det finnes en del tilgjengelig materiale fra tiden etter førsteutgivelsen, som vil kunne si noe om

---

¹ I denne oppgaven har jeg forholdt meg til MLA-stilen, og Joseph Gibaldis *MLA handbook for writers of research papers* (2003).

² Hentet fra tittelen på Bredsdorffs verk fra 1973, som tar for seg denne perioden.

resepsjonen, og noe om forfatterens motivasjon for å endre stykket før det ble satt opp på teater i 1886.

En hanske er ikke det av våre realistiske dramaer som er mest kjent i senere tid, i dag blir det knapt nok lest. Verket hadde likevel uvurderlig betydning i sin samtid, da det satte seksualmoral og likestilling på dagsorden, noe som førte til store debatter i tiden etter at stykket ble utgitt og oppført. Samtidig vil flere av problemstillingene også være aktuelle i dagens likestillingsdebatt. Dramaet tar for seg menns og kvinners erfaringer med sex før ekteskapet, og kan fortsatt være aktuelt fordi det viser hva litteraturen kan bidra med i diskusjoner rundt kjønn, likestilling og tillærte normer og konvensjoner.

Denne redegjørelsen vil også tjene som eksempel på hva en må ta høyde for i ethvert arbeid med litterære tekster, og den viser at dette refleksjonsarbeidet og disse undersøkelsene burde komme i forkant av enhver analyse, og ethvert arbeid med skjønnlitterære tekster. *En hanske* er en av mange verk som har gjennomgått store bearbeidelser etter at førsteutgaven ble gitt ut. Det vil også si noe om hva både små og store endringer kan gjøre med et verk, og at det kanskje ikke er mulig å snakke om *ett* verk eller *en* tittel i ethvert tilfelle. Her har edisjonsfilologien fått stor betydning for forskningen og for litteraturvitenskapen. Det er viktig å minne litteraturhistorikere på at det finnes flere versjoner av stykket. Analysen vil være et bidrag til Bjørnson-forskningen, og av interesse for andre som jobber med Bjørnsons tekster. Når en ser på resepsjonen og mottakelsen av et stykke, kan en heller ikke utelukkende konsentrere seg om det trykte verket, men også teaterstykket. Skal en gjøre rede for *En hanskes* resepsjonshistorie, må en trekke frem både den trykte 1883-versjonen, teateroppsetningene, og responsen på den trykte 1886-versjonen i andre land.

1.2 1880-årene: kulturell, politisk og sosial bakgrunn for dramaets tilblivelse

Baade med Hensyn til Mandens sjælelige som legemlige Vel og til Kvindens Stilling og Lykke er der intet større Onde i et Samfund, end at den ugifte Stand fortrænger Ægteskabet, og at Usædelighed breder sig paa Kyskhedens Bekostning. (Blackwell 117)

Sedelighetsdebatten i 1880-årene oppsto i kjølvannet av en rekke hendelser. Politisk var det en turbulent tid, og stadig nye spørsmål ble gjenstand for offentlig debatt. Kvinnespørsmål var populære, og særlig debatten rundt den offentlige prostitusjonen var et aktuelt tema. Mange vil

si at Brandes' forelesningsrekke var starten på realismen, men alt i 1854–55 kom Camilla Collett med romanen *Amtmandens Døttre*. Vi kan heller ikke operere med realisme og naturalisme som helt adskilte begreper. Naturalismen kjennetegnes også ved at den ville forholde seg til virkeligheten, men den vektlegger særlig arv, miljø, og sosial og biologisk determinisme. 1882 var et gjennombruddsår med Garborgs *Bondestudentar*, og det er flere likhetstrekk mellom *En hanske* og Ibsens *Gengangere* (1881) – begge tematiserer for eksempel følgen av å leve et utsvevende liv før ekteskapet. *Over Ævne I* og *II*, samt *Det flager i byen og på havnen* har også naturalistiske trekk.

Moral, kvinnesyn og samfunnskonvensjoner var allerede satt på dagsorden da Bjørnson ga ut *En hanske* i 1883. Ibsens *Et dukkehjem* kom ut i 1879 og *Gengangere* i 1881, og begge omhandler kjønnsrolleproblematikken i samtiden. Kristiania-bohemen ble dannet i 1882, og denne gruppen så på seksualitet som en drift som ikke skulle undertrykkes. Året før (1882) ga Edvard Brandes ut dramaet *Et Besøg* som også tematiserer moralske krav og forventninger som stilles de to partene, med særlig fokus på deres seksuelle status ved inngåelse av ekteskap. Det overordnede synet var at det burde være like moralske bestemmelser for kvinner og menn. Stykket gir ikke klare retningslinjer for hvordan dette burde løses, men det peker i retning av at også kvinnene burde få leve ut sine lyster før de går inn i ekteskapet (Hov 211). Bjørnson derimot, fremholder samme krav til forekteskapelig renhet for menn som for kvinner, men dette perspektivet inntok han først i begynnelsen av 1880-årene.

Bjørnson hadde lenge kjempet for likestilling mellom kjønnene. Han forsvarte både i *Magnhild* (1877) og *Leonarda* (1879) kvinnens rett til skilsmisse, og mange av de tidligere brevene til Amalie Skram viser at han erklærte seg som tilhenger av ”fri kjærlighet”.³ Her forkaster han askesekravet og mener kvinner bør ha samme seksuelle rettigheter som menn. Han skriver til henne i 1879 om kristendommens syn på sedelighetslæren at det ”er unaturligt, misvisende, farligt. Det har skadet verden mere æn alle dens øvrige plager til sammen; det er fader til fattigdommen, prostitutionen, slægtssygdomme, karakter-fordærvelsen, svækkelsen i alle hænseender” (Bjørnson ”Kjære ven!” Anker og Beyer 15). Han var inspirert av blant annet Georg Drysdals bok *Grundtræk af samfundsvidenskaben* som fremholdt at alle legemets deler måtte være i drift for at det skulle forbli sunt og sterkt.⁴

---

³ Brev fra slutten av 1870-årene fram til ca. 1880.

⁴ Original tittel: *The Elements of Social Science or Physical, Sexual and Natural Religion* (1855).

I begynnelsen av 1880-årene snur han imidlertid helt om i debatten rundt fri kjærlighet og seksualmoral. Bjørnsons amerikareise i årene 1880–81 ga ham nye impulser. Han skriver til Amalie Skram 9. juli 1881: ”Platonisk kærlighed. Jeg tror ikke mere på den æn på katten. Men jeg tror på sælvbehærskelse, årvågenhed, optagethed af ædle ting, sælvagtelse” (Bjørnson, *uten tittel*, Anker og Beyer 57). Han fremhever nå at kravet om renhet før ekteskapet må stilles både menn og kvinner. Det gikk altså ut på at ett og samme normsystem skulle gjelde for begge kjønn.⁵ Wirmark (46) forklarer at det eksisterte to parallelle normsystem – ett for kvinner og ett for menn. Enkelte mente at begge kjønn burde forholde seg til den etablerte mannsmoralen, den frie kjærligheten, mens andre tenkte seg at det var kvinnemoralen, eller ”hanskemoralen” som burde etterleves av begge parter. Hanskemoralen innebar seksuell avholdenhet før ekteskapet. Bjørnson støttet først den frie kjærligheten, men skiftet så side og fremhevet hanskemoralen som det beste normsystem for begge kjønn.

Bjørnson var altså ikke alene om disse tankene i 1883. Tiåret var preget av nytenkning og debatt på flere områder. Nye samfunnsgrupper krevde sin plass i offentligheten, og både Kristiania-bohemen og kvinnebevegelsen krevde å få sine stemmer hørt. Den stilltiende aksepten av kvinnes kår førte til at det særlig i kulturelle kretser oppsto diskusjoner om prostitusjon og dobbeltmoral, som senere munnet ut i den såkalte sedelighetsdebatten.⁶

1.3 Bjørnson og ”det man nødig taler om”

Bjørnstjerne Bjørnson var allerede fra tenårene en engasjert og sentral aktør innen flere samfunnsområder, og brøt tidlig med den romantiske stemningspoesien som J. S. Welhaven representerte. Den pedagogiske og folkeoppdragende linjen Bjørnson sto for, er synlig i både taler, artikler, brev og ikke minst i diktningen. Elin B. Tinderholt tar for seg Bjørnsons bidrag til sedelighetsdebatten innen ulike sjangre, og skriver om dette både i sin hovedoppgave (1991) og i en artikkel i *Bjørnson-årbok* (1999). Her trekker hun frem Bjørnsons engasjement i 1880-årene, som var synlig blant annet i avisdebatten som fulgte, i romanen *Det flager i byen og på havnen* og i foredraget ”Engifte og mangegifte”.⁷ Bjørnson tilpasset retorikken til den sjangeren

---

⁵ Det var først med *En hanske* at disse ideene kom til sinn fulle rett. I et brev til Kielland så sent som i 1882, sympatiserer Bjørnson med Skipper Worse i *Garman og Worse* (Koht 26).

⁶ For videre lesning se Øystein Sørensen *1880-årene: Ti år som rystet Norge*. Oslo: Universitetsforlaget, 1984.

⁷ Denne talen kan leses i sin helhet i *Artikler og taler*. Bd. 2, 1913, s. 83-108.

og det medium han skrev innenfor. Dramaet er likevel retorisk en foretrukken sjanger, mener Tinderholt, fordi det både skal underholde, belære og stimulere.

Gjennom dramaet *En hanske* ville Bjørnson, i tillegg til å appellere til folks moral når det gjaldt holdning til den seksuelle forrett menn hadde før ekteskapet, rekke en moralsk pekefinger til dem som levde, eller godtok et liv i usedelighet. Han skriver i et brev til Brækstad 4. april 1883: ”Kære, jeg har færdig et nyt stykke, som behandler mændenes og kvindernes forskællige forberedelse til ægteskabet i sædelig hænseende” (Bjørnson ”Til H. L. Brækstad” Koht 59). Han ville vekke og opplyse, og var kritisk til Kristiania-bohemen og den nye gjennombrudds-ideologien som ville fremme fri kjærlighet for både kvinner og menn.

1.4 Bjørnson og dramatikken

Harald Norengs *Bjørnstjerne Bjørnsons dramatiske diktning* (1954), gjør rede for blant annet forfatterens mange inspirasjonskilder. Bjørnsons første forbilder innenfor den dramatiske genre, var 1800-tallets borgerlige franske skuespill (Noreng 225), men han hadde også god kjennskap til Molières og Holbergs dramaer. Han var i tillegg svært betatt av de antikke mestere, og av Andreas Munchs og Oehlenschlägers dramaer. Han var i perioder sterkt opptatt av Johannes Ewalds nasjonalhistoriske skuespill, og frihetsmotivet og fedrelandskjærligheten i Goethes, Schillers og von Kleists historiske dramaer fikk også stor betydning for ham.

Bjørnsons tidlige dramaer *Mellem Slagene* (1856), *Halte-Hulda* (1858), *Kong Sverre* (1861), *Sigurd Slembe* (1862), *Maria Stuart i Skotland* (1864), *De nygifte* (1865) og *Sigurd Jorsalfar* (1872) er hovedsakelig historiske og nasjonale. Dette gjelder særlig *Kong Sverre* og *Sigurd Slembe*. Demokrati, samfunnsendringer og en samfunnsklasse på frammarsj, gjenspeiles i *En fallit* (1875), *Redaktøren* (1875) og *Over ævne II* (1895). *Kongen* (1877) var et angrep på kongedømmet, mens han med *Det ny system* (1878) og *Leonarda* (1879) tematiserte møtet mellom gamle og nye livsanskuelser. I *Over Ævne I* (1883) angriper han den kristne mirakeltroen, mens komedien *Geografi og kærlighed* (1885) gjør narr av den selvopptatte ektemannen. Handlingen i *Paul Lange og Tora Parsberg* (1898) er lagt til et politikermiljø, og ble av mange oppfattet som Bjørnsons forsvarstale etter Ole Richters selvmord i 1888. *Laboremus* (1901), *På Storhove* (1902) og *Daglannet* (1904) blir ikke sett på som hans sterkeste skuespill, og hans siste drama *Når den ny vin blomstrer* (1909) skrev han året før han døde.

2 Tolkning og avgrensning

2.1 Problemformulering

I denne oppgaven vil jeg som nevnt konsentrere meg om to av Bjørnsons versjoner av *En hanske* fra henholdsvis 1883 og 1886. Den trykte utgaven fra 1883 vil være den versjonen jeg legger til grunn, og den andre versjonen som ikke ble trykt, er manuskriptet fra 1886. Deler av denne er trykt opp i Francis Bulls variantbind (Bd. 9) fra 1920. Gjennom en grundig undersøkelse og analyse av de to tekstene vil jeg vise hva som er endret i 1883-versjonen, sammenliknet med 1886-versjonen. Jeg vil gjøre rede for de grunnleggende forskjellene mellom de to versjonene, og diskutere hvorfor Bjørnson endret stykket, fra et resepsjonshistorisk perspektiv. Mitt hovedfokus vil altså være følgende spørsmål: Hva er endret i Bjørnsons versjon av *En hanske* fra 1883 sammenliknet med den omarbeidede versjonen fra 1886? Gjør endringene noe med tendensen i stykket? Hvilke faktorer kan ha vært med på å påvirke forfatteren til å omarbeide stykket etter førsteutgivelsen?

2.2 *En hanske* fra et edisjonsfilologisk perspektiv

Det finnes sjelden én ”riktig” versjon av et verk. Alle verk er resultater av prosesser, der forfatteren hele tiden gjør endringer i utkast og utgaver, sletter, tilføyer og omformulerer for å gjøre teksten bedre. Bjørnson ble sjelden fornøyd med en versjon. Han gjorde stadig endringer, og nye versjoner og utgaver ble resultatet, for ”Bjørnson elsket at forandre, hvert nyt oplag synes at ha været ham en fristelse til at stille på og muligvis forbedre og klargjøre sin form og de tanker den skulle danne ramme for” (Bull, *Samlede Bd. 9*, 4).

Forfatteren selv fremholder ikke én av versjonene som mer ekte og autentisk enn en annen. Derfor kan en heller ikke søke etter en spesiell versjon av *En hanske* og si at dette er det originale verket. Bjørnson endret selv 1883-versjonen, og denne dannet grunnlaget for 1886-versjonen. Da stykket skulle trykkes opp på nytt i 1902, valgte man å trykke opp utgaven fra 1883, fordi det var denne man hadde for hånden. Vi kommer likevel ikke nærmere noe svar på hvilke av versjonene som er mest autentisk, noe som heller ikke er meningen med denne undersøkelsen. Det å finne, eller rekonstruere ”den mest riktige utgaven” er imidlertid en

oppgave for edisjonsfilologen. Mitt mål er hovedsakelig å gjøre rede for hva som er endret i Bjørnsons versjon fra 1886, og drøfte hvorfor verket ble endret.

I edisjonsfilologien undersøker man hvordan tekster har endret seg over tid, gjerne fra den eldste til den nyeste utgivelsen, og alt av endringer blir det tatt hensyn til. Det er nemlig ulike grunner til at et verk endrer seg; det kan være et ønske om gjennomgripende bearbeidinger, rettelser av feil, eller språklige moderniseringer og sensur. Edisjonsfilologien har røtter tilbake til filologenes arbeid ved biblioteket i Alexandria, som sto ferdig ca. 200 f.v.t. Bibliotekarene her fant raskt ut at det måtte et system til for å få orden på de mange ulike utgavene av det samme verket, og det måtte skapes en ”standard” om ikke fortiden skulle miste sin mening. Denne standarden skulle skape orden i kaoset av gamle tekster. Det som er interessant, er at disse filologene ikke bare produserte standardutgaver. De markerte og skrev kommentarer, slik at en for ettertiden kan se hvordan de resonnerte (Jordheim, Rønning, Sandmo og Skoie 40). Filologenes tekstetableringer og kommentarer har opp igjennom tidene preget hvordan mennesker har lest, forstått og formidlet ulike skrifter og tekster. Edisjonsfilologien skaper en bevissthet om at tekster endrer seg over tid.

Denne tradisjonen har likevel ikke hatt noen stor plass i norsk litteraturvitenskap eller litteraturhistorie, selv om både Wergeland og Ibsen har fått hver sin historisk-kritiske utgave av sine verk. Dette gjelder i særdeleshet sistnevnte, gjennom prosjektet ”Henrik Ibsens skrifter” (HIS). Fraværet av tekstkritisk bevissthet har ført til at det er blitt gjennomført store og gjennomgripende analyser og fortolkninger av viktige verk, uten at forfatteren har tatt hensyn til verkets historie og de mange versjonene som finnes av det ene verket. En slik bevissthet vil kunne bidra til å etablere ny og viktig kunnskap om et verks historie.

2.3 Tekstmaterialet

Før jeg går gjennom dramaets utgivelseshistorie vil jeg gi en oversikt over det materialet som finnes. Siden Bjørnson stadig endret tekstene sine, sitter vi på mye tekstmateriale fra hans hånd – ulike versjoner og mye håndskriftmateriale. For å komme med et utvalg har jeg lagt ved kopier av siste møte fra både den supprimerte versjonen fra 1883 (vedlegg 1) og fra førsteutgaven (vedlegg 2), samt fotografier av deler av siste møte fra manuskriptet fra 1886 (vedlegg 3). Disse viser hvor store endringene faktisk er. I tillegg har jeg med et vedlegg som

viser et møte i den svenske oversettelsen (vedlegg 4) fra 1887, som ikke er med i de andre versjonene.

Oversikten nedenfor vil vise hva slags kilder vi har, og her vil jeg skille mellom manuskripter og trykte utgaver. Aller først vil jeg definere begrepene *manuskript*, *versjon*, *utgave* og *opplag*. Dette er begreper som kommer til å gå igjen i oppgaven, og som iblant kan brukes som betegnelser om en og samme tekst. Her har jeg brukt kunnskapsforlagets blå språk- og ordboktjeneste på nett utarbeidet av bl.a. Tor Guttu.⁸

Et *manuskript* er en hånd- eller maskinskreven tekst, beregnet på offentliggjørelse eller trykning. En *versjon* er i dette tilfelle en variant, eller en form som avviker fra en hovedform eller fra en utgangsform som man jamfører den med. En *utgave* er en edisjon, eller en utgivelse av en tekst i trykt form, mens et *opplag* er samtidig trykte eksemplarer av en bok, uten eller med bare ubetydelige forskjeller fra forrige trykning. Teksten fra 1883 forekommer derfor både i manuskriptform, som en versjon, en utgave og er det første av flere opplag, mens teksten fra 1886, i norsk sammenheng, kun kan refereres til med begrepene versjon eller manuskript, men denne er fortsatt oversatt og trykt på svensk.

Nedenfor følger en kronologisk liste med fortrinnsvis utgaver og opplag av *En hanske*, utgitt på norsk i Bjørnsons levetid, og deretter manuskripter som er bevart. Tekster som blir gjort til gjenstand for særlig analyse er uthevet i oversikten. Dette gjelder førsteutgaven fra 1883, manuskriptet fra 1886, samt Bulls opptrykking av deler av dette fra 1920 (denne er plassert under utgaver, fordi den er trykt og utgitt).

UTGAVER

Bjørnstjerne Bjørnson: "En hanske: skuespil". 151 s. København: Gyldendal, 1883

Bjørnstjerne Bjørnson: "En hanske: skuespil". 108 s. København: Gyldendal, 2. Opl. 1902

Bjørnstjerne Bjørnson: "En hanske: skuespil" 1886. Handling 2 og 3, trykt opp i Francis Bull: Bjørnstjerne Bjørnson Samlede digter-verker. Varianter. Bind 9. København: Gyldendalske Boghandel – Nordisk Forlag Kristiania, 1920. s. 313 – 352.

MANUSKRIPTER

Ms. BB 125: Bjørnstjerne Bjørnson: "En Hanske". Korrekturavtrykk av 1. korrektur, s. 99-102, 2. korrektur s. 97-154-1 bl. og s. 97-128, alle med innførte rettelser ved H. M. Knudsen.

---

⁸ Norsk ordbok med 1000 illustrasjoner: definisjonsordbok med ca. 81 000 oppslagsord, utarbeidet av Tor Guttu ved UiO.

Ms. BB 126: Bjørnstjerne Bjørnson: "En Hanske". Supprimerte ark av utgaven fra 1883, ark 7-8 i rentrykk, ark 9-10 i 2. korrektur, s. 97-156, med innførte rettelser ved H. M. Knudsen.

Ms. BB 127: Bjørnstjerne Bjørnson: "En Hanske". Korrekturleseren Henrik M. Knudsens eksemplar av dels 3., dels 2. korrektur til hele utgaven 1883. 154 s. + 1 bl. I de siste ark tallrike rettelser av Bjørnstjerne Bjørnson.

Ms. BB 128: Bjørnstjerne Bjørnson: "En Hanske". Manuskript fra våren 1883 til den omarbeidede Tredje handling. S. 99-106 av det supprimerte rentrykk, Bjørnstjerne Bjørnsons direktiver, s. 107-131 egenhendig ms., s. 135-150 rettet rentrykk, s. 150-151 egenhendig ms. NBdigital: DokID: 86997.

Ms. BB 129: Bjørnstjerne Bjørnson: "En Hanske". Henrik M. Knudsens renskrift av foregående (BB 128). 20 s. + 1 bl. korrektur.

NB TSArk:2:952:b-c Bjørnson, Bjørnstjerne: En Hanske. Sufflørbok og arrangementsbok for Christiania Theaters oppførelse i 1886.

Ms. BB 1044 "En vals." (Av En Hanske, akt II, scene 2 i den omarbeidede versjon som ble oppført på Christiania Theater 1886) Egenh. 1 s. Ukompl. Tr. i Framåt 15.10.1886.

Årsaken til at jeg har valgt å ta for meg de to versjonene fra 1883 og 1886, er fordi det ikke foreligger noen fullstendig analyse av versjonen fra 1886, og fordi det er naturlig å jamføre denne med førsteutgaven.⁹ Den umiddelbare responsen på både den trykte 1883-utgaven, og oppførelsen av 1886-versjonen sier mye om hva verket fikk å si i samtiden og for den aktuelle debatten. Disse to versjonene ble skrevet, utgitt og oppført da denne debatten raste som verst. Det hadde også vært interessant å sammenlikne disse med den supprimerte versjonen fra 1883, men siden denne ikke ble utgitt eller satt opp på scenen, vil et resepsjonshistorisk perspektiv, som også er sentralt i denne oppgaven, bli vanskelig. Opplaget fra 1902 er et nytt opplag av førsteutgaven, og senere opplag likeså, så disse er det ikke aktuelt å gjøre noen analyse av. Videre vil jeg gjøre greie for stykkets utgivelseshistorie og teaterhistorie, som begge er viktige for å forstå stykkets resepsjonshistorie. Teaterhistorien er en stor del av *En hankses* historie, da dette er et verk som er skrevet for oppførelse på scenen. Denne forteller også om hvordan et drama kan endre seg når det blir oppført, og at resepsjonen også må knyttes til dets uttrykk på scenen. Mye av responsen rettet seg nemlig mot selve teaterstykket.

---

⁹ Både Bull (1920) og Bredsdorff (1973) omtaler 1886-versjonen, men ingen av dem gjør noen sammenlignende analyse av denne opp mot 1883-versjonen. Derimot skrev Oddveig Torill Ringerud Sagen en hovedoppgave med tittelen "Oppbygning og tankegang i de to versjonene av Bjørnsons *En hanske*" (1971). Men etter å ha kontaktet både nasjonalbiblioteket (hvor denne skulle ligge) og forfatteren selv viste det seg at oppgaven ikke var å spore opp.

2.4 *En hanskes* utgivelseshistorie

Bjørnson skrev *En hanske* i løpet av januar og februar 1883. Nærmere sommeren var stykket ferdig i korrektur, men Bjørnson og hans forlegger Hegel var uenige om når det skulle gis ut. Bjørnson ville utgi stykket så snart som mulig så det ikke skulle kollidere med *Over Ævne I*, mens Hegel ville vente til høsten.¹⁰ Bjørnson ble rasende og det endte med at den aller første versjonen av *En hanske* forelå ferdig trykt i 6100 eksemplarer 20. Juni 1883. Da Bjørnson fikk se dramaet ferdig trykt, forlangte han at den siste delen skulle trykkes om. Han var ikke fornøyd, og særlig var det avslutningen han ønsket å skrive om (se vedlegg 1). Han ba deretter Georg Brandes om råd angående siste akt, og tillot ham å gjøre rettelser etter eget forgodtbefinnende (Thuesen 41). Brandes kom med forslag til forbedringer, og han må ha lest begge versjonene, for han skrev til Bjørnson:

Læst "En Hanske", der har fængslet mig meget. Det er et Stykke som har sin Dybde og er vel egnet til at sætte Sindene i Bevægelse. Der forekommer mig ikke at være noget at udsette paa dets indre Logik. Om det er muligt under Samfundsforhold som de bestaaende at lempe Naturerne efter denne Logik, er et andet Spørgsmaal. Jeg anerkjender Arbeidets Værdi, Forbeholdende mig mine private Tvivl. Omarbeidelsen er uomtvistelig en Forbedring. (Brandes "Kjære Bjørnson" Bull og Borup 170)

Til sin forlegger Hegel skriver Bjørnson 2. juli 1883:

Nu er tredje akt i omarbejdet stand sendt til Knudsen, og nu er den stykkets bedste. Dermed er antagelig også dette stykke det fineste og dybeste, jeg har sendt dig. Det gør mig ondt, at vi kassere nogle ark; men jeg kunde ikke før finne fejlen. Havde du ikke smølet så urimelig længe med trykningen, så havde det ikke varet så længe mælllem stykkets affattelse og gænlæsning, og så havde jeg vel heller ikke havt det uhildede øje, hvormed jeg nu så og opdagede. (Bjørnson "Til Frederik Hegel." Koht 74)

Ifølge Thuesen (43) ble den siste delen gjenoptrykt, og den omarbeidede utgaven kom ut i september samme år. Den første opptrykkingen ble grundig makulert, og ingen eksemplarer kom ut i den opprinnelige formen. Lenge trodde man denne versjonen var tapt for alltid, helt til et eksemplar kom for en dag i anledning Bjørnsons hundreårsmarkering i 1932. Det skulle i den forbindelse være en Bjørnson-utstilling på Universitetsbiblioteket i Oslo, og i forkant av dette ble det henstilt i avisene til alle som hadde Bjørnsontekster av interesse for utstillingen, om å låne dem ut til Universitetsbiblioteket. Henrik Magnus Knudsen som hadde vært huslærer på Aulestad, men også vært Bjørnsons korrekturleser, fant i sin boksamling den delen av den supprimerte utgaven som ellers var blitt makulert. Bare her kan man lese dramaet i den form Bjørnson først ga det. Bjørnson bearbeidet den siste delen, og den første versjonen av *En hanske* som kom ut for salg, ble gitt ut 7. -13. September 1883, på Gyldendalske Boghandels

¹⁰ Bjørnsens brev til Hegel kan leses i Halvdan Kohts *Kamp-liv: brev fra Bjørnstjerne Bjørnson 1879 – 1884*, 1932.

Forlag i København, i like mange eksemplarer som førstetrykket. Dette opplaget var tilstrekkelig helt til 1902, da andre opplag utkom samme år i 1100 eksemplarer (Thuesen 45).

Thuesen nevner ikke manuskriptet fra 1886 som ble brukt som teatermanus, og som også ble trykt på svensk, tysk og senere på fransk, men han skriver: ”Av hensyn til samlerne har jeg særlig lagt an på å beskrive originalutgavene og deres originale omslag så nøiaktig som mulig. De senere utgaver er i almindelighet beskrevet mer summarisk – undtagen i de tilfelle, hvor specielle forhold gjør en nøiaktig bibliografering nødvendig” (5). Thuesen valgte antakelig bare å ta med versjoner som ble trykt og utgitt på norsk, som det ville være mulig å få tak i for samlere. 1886-versjonen av *En hanske* ble trykt på svensk i 1887, men den ble altså aldri trykt på norsk. I en litteraturhistorisk, teaterhistorisk og edisjonsfilologisk sammenheng er manuskriptet likevel avgjørende for å forstå dramaets betydning. Denne har fått en stor plass i teaterhistorien.

2.5 *En hanskes* teaterhistorie

Det var ikke bare responsen på den trykte utgaven som førte til at Bjørnson endret stykket. Også teateroppsetningene skapte reaksjoner, og dette var noe av det som førte til at han ville omarbeide stykket i 1883. Bjørnson møtte riktignok stor motgang etter at førsteutgaven kom ut i september 1883, men det var likevel to teatre i Stockholm som kjempet om retten til å oppføre det på scenen (Bredsdorff 49). Bjørnson forberedte seg på at det skal bli satt opp i Norden og skrev 10. oktober 1883, til Johan Bøgh på Den Nationale Scene i Bergen, hvordan han ser for seg at de ulike karakterene skal bli oppfattet. For eksempel: ”Kan den, som spiller Svava, instudere en naturlig, gripende graat i sidste scene, en, som tar henne pludselig og os andre med sin fullstændige umiddelbarhed” (Bjørnson ”Til Johan Bøgh” Koht 139). Stykket ble imidlertid ikke satt opp på noen nordisk scene etter at stykkets urpremiere ble en stor fiasko på Hamburgs Stadttheater i oktober 1883. Gjennom Bjørnsons brevveksling med teatersjef Schrøder høsten 1883, kan vi lese at han likevel ville se stykket bli satt opp på Christiania Theater. Problemet, mente Schrøder, var at stykket stilte ”store Fordringer til de Spillendes Kunst, Intelligens og hele Personlighed” (Schrøder, *uten tittel*, Næss 194). Han bekymret seg for rollelisten, men kanskje var han også redd for mottakelsen. Premieren ble derfor utsatt, og kom først i stand i Norge tre år senere. Wirmark (330) nevner at stykket ble satt opp på teateret i Helsingfors i mai 1884, men hvordan skuespillerne på det finske teateret tolket sine roller, vet vi lite om.

Bjørnson går så i gang med omarbeidelsen av *En hanske*. Om denne skriver han til Ann Margret Holmgren 30. Desember 1884: ”nu skal jeg paa dette grunnlag skape en handling, så skarp, at utgangen paa nuværende annen akt skal bli utgangen på stykket. Det hele skal bli mitt mest dramatiske arbeide” (Bjørnson ”Kære lille menneske!” Anker, Bull og Lindberger 231). Men det var først i april 1886 at den endelige omarbeidelsen av stykket var ferdig. Stykket ble imidlertid aldri trykt på norsk i Bjørnsons levetid, men det er denne versjonen som første gang ble oppført i Skandinavia. Det hadde premiere på Christiania Theater 28. oktober 1886. Det var likevel ikke en selvfølge at datidens teateroppsetninger tok hensyn til forfatterens uttrykte budskap med stykket. Dette ser vi blant annet av oppførelsen av *En hanske* på Hamburg Stadttheater i 1883. Forfatteren hadde et håp om at oppsetningene skulle bli mer vellykket med det omarbeidede stykket, og alle de skandinaviske byene la 1886-versjonen til grunn for sine oppsetninger.

Wirmark (328) trekker frem at det i teatrene ble utøvet både en indre og en ytre sensur; forfattere hadde ikke full ”eiendomsrett” over egne stykker. Regissører og teatersjefer hadde full anledning til å klippe i teksten om de fant dette hensiktsmessig. I tillegg foregikk det en indre sensur, der tidens teaterfolk tilpasset manuset etter egne vurderinger og gjeldende konvensjoner. Genusaspektene er viktige her. Mannlige skuespillere kunne omforme stykkenes ideologiske innhold så de stemte bedre overens med deres egne holdninger og vurderinger, og i forhold til de forestillinger de hadde om publikum.

Det var Bjørn Bjørnson som sto for regien da *En hanske* ble satt opp på Christiania Theater i 1886. Ifølge Wirmark (331) gjorde han sin egen tolkning av dramaet. Han sørget for at en ung og begavet skuespillerinne fikk rollen som Svava. Constance Bruun klarte å formidle de følelsene som kjennetegnet Svava, både fortvilelse og hengivenhet. Bjørn selv spilte rollen som Riis. Han skulle holde tilbake de publikumsvinnende dragene, og de komiske poengene var sterkt nedtonet. Skuespillerne fikk klare instruksjoner og var fortrolige med hvordan dramaet skulle fremføres. Forfatteren selv var fornøyd med oppsetningen på Christiania Theater i 1886. Sønnen Bjørn visste hva som kunne skje med oppsetningen etter erfaringer fra Hamburg. Han hadde selv en av hovedrollene og kunne korrigere spillet i retning mot det mer entydige. Det var Svava som vant på scenen i Christiania, og ifølge Wirmark (331) tok publikum hennes parti. *En hanske* ble satt opp hele 38 ganger i perioden 1886 – 1892 (Anker 26). Dette sier noe om suksessen stykket fikk i Kristiania. Stykket ble også satt opp i Bergen i 1886.

Wirmark (332) beskriver oppsetningen på Dagmar-teatret i København i desember 1887 som mindre suksessfull, om en ser det fra forfatterens synsvinkel. Frøken Albrecht fikk rollen som Svava, og August Lindberg rollen som Riis. Han var ikke noen tilhenger av Bjørnsons renhetskrav, og ønsket latter blant publikum. Dagmar-teatret var en scene hvor det ofte ble satt opp komedier, og det var nok derfor lettere for publikum å oppfatte Bjørnsons stykke som en komedie. Man tillot seg å le av den sjarmerende Riis, og hånle av Svavas urealistiske krav til Alf. Det var den mannlige skuespilleren som satte sitt preg på stykket. Wirmark (333) legger til at Lindberg som var eldre og mer erfaren med publikum, styrte rollen i den retning han selv ønsket; noe særlig en av tilskuerne reagerte på. Blant publikum satt nemlig forfatteren selv, og han fikk nok en gang oppleve hvordan stykket ble fremført, mot hans egen hensikt.

Wirmark (334) redegjør også for stykkets oppsetning på Nya Teatern i Stockholm. August Lindberg hadde regien, og han ville gi teksten en ironisk mening. Han hadde som regissør mulighet til å forsterke sitt ideologiske budskap, samtidig som han ville fremheve det komiske. Den dyktige skuespillerinnen Julia Håkansson spilte Svava, men med sine førti år ble hun malplassert i rollen. Dette ble også en del av det komiske innslaget, fordi det for publikum var lite trolig at en godt voksen kvinne ikke var kjent med det normsystemet som menn levde etter i samtiden. Lindberg spilte igjen rollen som Riis og kunne derfor ytterligere forsterke sitt budskap, som åpenbart gikk på tvers av forfatterens intensjon med stykket.

Med redegjørelsen for de ulike oppsetningene av *En hanske* viser Wirmark (334) at teaterfolkenes egne konvensjoner kunne påvirke mottakelsen av et stykke. En enkelt skuespiller eller regissør, i dette tilfellet August Lindberg, vendte stykket så det stemte overens med hans egen ideologi. Samtidig hadde en mannlig skuespiller ofte et overtak over den kvinnelige motspilleren, og i denne sammenheng vernet han også om gjeldende konvensjoner og fikk publikums sympati. For Bjørnstjerne Bjørnson var derfor oppsetningen på Christiania Theater den mest vellykkede. Publikum sympatiserte med Svava, og tok innover seg den moralen forfatteren ønsket å formidle. Tendensen i versjonen fra 1886 er også tilspisset i forhold til førsteutgaven, for å gjøre budskapet tydeligere for publikum, og for at misforståelser lettere skulle unngås. Budskapet ble likevel snudd på hodet ved teatrene i København og i Stockholm.

3 Hoveddel

Det finnes en del tilgjengelig materiale som sier noe om forfatterens egne motiver og tanker bak tilblivelsen av *En hanske*. Flere år etter utgivelsen skal Bjørnson ha fortalt i Skandinavisk diskusjonsforening i Paris, om at motivet bak stykket var den svenske piken Jenny Lind som hadde oppdaget at hennes kjæreste hadde levd et utsvevende liv før henne (Keel 86).

Forfatteren valgte også å bruke en kvinnelig hovedperson i sitt drama, og det er Svava som trekker fram og tydeliggjør stykkets konflikt. Det kan tyde på at det også var personlige grunner til at han satt i gang med å skrive dramaet i 1883. Forfatteren hadde selv levd et utsvevende liv, og også på grunn av dette fikk han kritikk for stykket. Dramaet kom ut samme måned som han og Karoline hadde sølvbryllupsdag (Keel 89), og forfatteren skriver i et brev 9. oktober 1883: ”du kan ikke tro for et stræv jeg har havt med at dæmpe den både i plan og ord. For æmnet har rot i min livs-historie; jeg pligtete at behandle det” (Bjørnson ”Til P. O. og Mathilde Schjøtt” Koht 136), og senere skriver han ”Den er på min skrøpelige og skyldfulle grun vokset op af ægteskapet” (Bjørnson ”Til Johan Bøgh.” Koht 139). Bjørnson hadde selv ikke plettfriske forlovelsesdager. Nøyaktig ni måneder etter Bjørnsons og Karolines forlovelsesdag, blir han oppført som far til en gutt i kirkeboken i Trondheim domkirkesogn. Moren jobbet på et hotell, men gutten døde kort tid etter (Keel 89). Heller ikke som nygift klarte han å holde seg borte fra andre kvinner, og rett etter at han og Karoline hadde fått sin førstefødte, hadde han et heftig og langvarig forhold til den danske skuespillerinnen Magda von Dolcke.¹¹ Disse historiene ble brukt mot ham i forbindelse med utgivelsen av *En hanske*, men han svarte likevel godt på anklagene, og sa at han ikke var bedre enn andre, og at egne erfaringer var bakgrunnen for mye av innholdet i stykket.

Seksualmoral er hovedtema i *En hanske*, og forfatteren fordømmer mannens rett til sex før ekteskapet. Det skulle stilles like krav til menn som til kvinner. Tittelen på dramaet kan oppfattes både i konkret og overført betydning. Hovedpersonen Svava kaster faktisk en hanske i ansiktet på sin forlovede, som et svar eller en reaksjon på hans holdninger til forekteskapelig samliv, samtidig som Bjørnson kaster en hanske, eller en brannfakkellinn i datidens moraldebatt. Bjørnsons moralske krav ble etter dette omtalt som ”Hanskemoralen”, og debatten som videre utspilte seg, er blitt kalt ”Hanskestriden” (Hov 211). Stykket åpnet for en debatt om

---

¹¹ For utfyllende lesning, se Bjørnstjerne Bjørnsons brev til henne i Bodil Nævdals *God morgen Rosalinde!: Brev til Rosalinde Thomsen*, 1990. (Rosalinde Thomsen var Magda von Dolckes kunstnernavn)

moralkonflikter og holdninger, som man tidligere ikke hadde pratet åpenlyst om. Før analysen av 1883-versjonen vil jeg kort skissere stykkets handling, personer, dens konflikt og utgang.

Stykket åpner med at Svava nylig er blitt forlovet med Alf Christensen, sønn av en kjent politiker og Norges rikeste mann. Selv er hun engasjert i barnehjemsarbeid, og det var gjennom hans økonomiske bidrag til disse at de blir kjent med hverandre. Hun er lykkelig med ham, og tar det som en selvfølge at han er like ren og ubesudlet som henne selv. Da hun får vite at han før henne har hatt et forhold til en gift kvinne, som tidligere var Christensens husholderske, faller hele hennes verden sammen. Kjærligheten forvandles til vemmelse og avsky, og hun vil heve forlovelsen. Familiene på begge sider engasjerer seg, for ingen av dem ønsker ”skandale”. Utover i stykket kommer det fram at begge de involverte fedrene også har hver sin brokete fortid, og at deres hustruer stilltiende har funnet seg i det. Da Svava forstår at også hennes egen far har levd et fordervelig liv, ser hun at hun er blitt oppdratt til å ta feil og uttrykker at hun heller vil gå ugift enn å leve med en fordervet mann. Onkelen Nordan og fru Riis stiller seg på hennes side og forstår hennes perspektiv, og da Nordan ber Svava om å gi sitt svar, kyler hun en hanske i ansiktet på Alf. Slik ender andre akt. Alfs far erklærer nå krig og truer med å avsløre Svavas fars erotiske eskapader, men Alf tar nå opp kampen mot farens ufine metoder og ber Svava om å vente på ham; han ønsker og tror at han kan forandre seg. Stykket ender i tredje akt med et lite håp om forsoning, der hun strekker ut armene som et tegn på at hun kanskje vil vente på ham.

Hoveddelen inneholder to analyser av dramaet *En hanske*. Den første vil konsentrere seg om flere hovedpunkter som vil være relevante i forbindelse med den påfølgende analysen av 1886-versjonen. I neste analyse vil hensikten være å sammenligne de to versjonene, drøfte endringer og forskjeller, og diskutere hva disse gjør med tendensen og den påfølgende resepsjonen. Til sist vil jeg drøfte hvorfor forfatteren valgte å endre stykket, og konsekvensene skuespillet fikk for Bjørnson og for sedelighetsdebatten.

3.1 Analyse av 1883-versjonen

Ordet *analyse* kommer opprinnelig fra gresk og betyr å løse opp et hele i mindre bestanddeler og undersøke disse. Det er dette man må gjøre for i neste trinn å kunne se dramaet som helhet. Gjennom en grundig undersøkelse av dramaets mindre bestanddeler vil en lettere kunne se sammenhengen mellom disse, og hvilken betydning de har for dramaet som helhet.

Jeg vil bruke Bjørnsons egne betegnelser *handling* og *møte* i analysen, istedenfor termene *akt* og *scene*. Stykket består av tre handlinger, som igjen er delt opp i flere møter. Dramaet har et beskjedent persongalleri. Det består av Svava Riis og Alf Christensen, herr og fru Riis, herr og fru Christensen og Nordan. Personer med mindre roller er hushjelpen Margit, og Hoff som er innom i et møte, men som likevel spiller en viktig rolle for dramaets utvikling.

Jeg kommer videre til å bruke begrepene *hovedtekst* og *sidetekst*. Hovedteksten er replikkene, og utgjør mesteparten av teksten. Sideteksten har som funksjon enten å beskrive rommet, personenes bedrifter, eller den skal understreke personenes karakter eller tilstand. Helland og Wærp (85) understreker sidetekstens relevans, og fremhever at både sidetekst og hovedtekst har en hensikt som formidles til leseren. Disse to grunnkategoriene er likestilte og kan begge ha helt avgjørende betydning for forståelsen av verket. Et eksempel: Da herr og fru Riis snakker om hvem datteren Svava ligner mest på, sitter fru Riis med et tidsskrift og refererer til forskning hun har lest. Sideteksten forteller oss at Riis er mest opptatt av å kneppe skjorten sin. Dette er ikke uten betydning for dramaets fremstilling av de ulike karakterene, og er verd å merke seg for å forstå deres egenskaper og roller i utviklingen av dramaet.

I et drama vil det være av stor betydning hva de dramatiske personene sier, men også *hvordan* de sier det. Dette kan fortelle noe om personens tilstand, klasse eller status. Problemet oppstår når dramaet er fjernt i tid, og leseren ikke kjenner til datidens uttrykksformer og ord eller deres bruksområde. Språk og uttrykksformer endrer seg over tid, men også betydningen av en gitt uttrykksmåte kan endre seg på hundre år. I en analyse av et verk er det avgjørende å være vår overfor ord og uttrykk som er ment å ha betydning for teksten, og derfor er det viktig å sette seg inn i konteksten, både historiske og sosiale forhold, og forfatterens rolle i samtiden.

Noe som går igjen i Bjørnsons skjønnlitterære tekster er navnesymbolikken. Også i *En hanske* er det tydelig at de dramatiske personene har fått navn som skal fortelle oss noe om deres personlighet og egenskaper. Navnet *Svava* er opprinnelig islandsk; og betyr ”meg selv, jeg er stolt over å være meg selv”. Bjørnson hadde alt brukt dette navnet i *Halte-Hulda* fra 1858, også her knyttet til en tragisk skjebne. Etternavnet *Riis* kan knytte Svava til ordet ”rise”, en som er stor, men hun er også den som riser de andre. Navnet *Alf* er opprinnelig norrønt og betyr ”fabel, ånd, spøkelse” eller ”alv”, og dette kan vise til Alfs rolle som den som drar fram spøkelser fra fortiden. Etternavnet *Christensen* betyr ”sønn av en kristen”, og er en fjern allusjon til kristendommen. Bjørnson hadde forlatt kristendommen, men det kan tenkes at han med dette

ville gjøre narr av dem som kalte seg kristne, men som ikke levde etter en kristen moral. Det er derfor interessant at herr og fru Christensen heter det de gjør. Stykket tar opp og problematiserer det at unge menn blir oppdratt til å leve et dobbeltmoralsk liv. Helland og Wærp (101) understreker også det at personene i et drama er konstruerte personer, og ikke virkelige mennesker. Vi kan derfor ikke tillegge disse personene egenskaper som ikke kommer til uttrykk i selve teksten. Jeg velger å følge Helland og Wærps term som er *dramatisk person*, og denne termen beskriver de som ”summen av de karakteristiske trekkene vedkommende får gjennom sin gradvise utforming i dramaet” (Helland og Wærp 104).

Da dette er en sammenliknende analyse av to tekster, er det naturlig å fokusere på de områdene i teksten som konkret skiller de to versjonene. Jeg har derfor valgt å konsentrere meg om tre områder som jeg vil gjøre nærmere greie for i mine analyser. Jeg vil starte med kort å beskrive 1. *Handlingsgang med klimaks og peripeti*, for senere å kunne vise hva som er endret i handlingen i den påfølgende analysen av 1886-versjonen. Videre vil jeg si noe om klimaks og peripeti; hvor og hvordan dette oppstår og hva dette får å si for stykkets utvikling. I neste analyse vil jeg undersøke hva som er endret, og drøfte hva dette gjør med utviklingen og tendensen i stykket. Deretter vil jeg ta for meg elementer ved 2. *De dramatiske personene og deres utvikling*, så fremt dette har relevans for den sammenliknende analysen i neste del. Til sist vil jeg se på 3. *Tendens og budskap*, som er et av de viktigste punktene. Jeg vil i neste analyse drøfte hvilke endringer i stykket som er med på å påvirke at tendensen skjerpes. Her vil det være nødvendig å berøre flere av de punktene jeg allerede har behandlet, siden dette også vil kunne fungere som en oppsummering og en overordnet beskrivelse og drøfting av hva som hovedsakelig skiller 1886-versjonen fra 1883-versjonen.

3.1.1 Handlingsgang med klimaks og peripeti

Dramaet er som nevnt delt inn i tre handlinger. Disse igjen er delt inn i seks møter, hvor det i tredje handling også er en ”Scene-Ændring”. Under følger en kortfattet oversikt over dramaets handlinger og møter, hvem som er tilstede, og hva som er overordnet tema for hvert møte:

Første handling

1. møte: *Fru Riis. Nordan*. Samtaler om mrs. North, Riis' tidligere elskerinne.
2. møte: *Riis. Fru Riis*. Om forlovelsesfesten, om arv og om Svavas egenskaper.
3. møte: *Svava. Riis*. Om forlovelsesfesten, diskuterer hva de legger i begrepet ”renhet”.

4. møte: *Alf. Svava.* Prater om at de er lykkelige og forelsket.
5. møte: *Svava. Hoff.* Hun får vite at Alf har hatt et forhold til en gift kvinne før henne.
6. møte: *Alf. Svava.* Svava er knust og låser seg inne på kammerset.

Annen handling

1. møte: *Fru Riis. Svava.* Moren prøver å få Svava til å ikke bryte forlovelsen.
2. møte: *De forrige. Riis.* Riis prøver å snakke Svava til fornuft.
3. møte: *Nordan. Svava.* Nordan har fått beskjed av fru Riis om å få Svava til å be om betenkningstid. Han avslører Riis' erotiske sidesprang i ekteskapet.
4. møte: *Nordan. Riis.* Nordan forstår Svava og støtter henne.
5. møte: *Herr og Fru Christensen. Herr og Fru Riis. Nordan.* Herr og fru Christensen mener Svava har gått for langt, at hun ikke kan kreve dette av en mann, og fremholder at Alf er krenket.
6. møte: *De forrige. Svava. Alf.* Fru Riis tar nå Svavas parti. Alf kommer senere, han er krenket fordi hun ikke viser ham tillit. Møtet ender med at Svava kyler en hanske i ansiktet på Alf, som et svar på hans holdninger.

Tredje handling

1. møte: *Nordan. Christensen. Alf.* Alf overhører samtalen mellom de to. Christensen erklærer krig mot Riis, og truer med å avsløre hans kvinnehistorier om ikke Svava vender om.
2. møte: *De forrige. Fru Riis.* Fru Riis forteller Christensen hva hun mener om menns seksuelle forrett før ekteskapet. Han og Nordan mener mødrene også har noe av skylden. Alf viser seg, og støtter fru Riis. Christensen erklærer krig.

Scene-endring

1. møte: *Nordan. Svava.* Hun føler seg dum og ydmyket og vil prate med Alf.
2. møte: *Svava. Fru Riis.* Svava bebreider moren for å ikke ha fortalt sannheten om faren.
3. møte: *De forrige. Riis.* Svava konfronterer faren med det hun vet.
4. møte: *Svava. Alf.* Svava har innsett at det er samfunnet som har skapt holdningene, og da Alf kommer, gir hun han et lite håp om at det en gang kan bli dem.

Omtrent slik ser handlingen ut i 1883-versjonen, og ved å synliggjøre hvordan handlingen utvikler seg, kan jeg i neste analyse vise hva som er endret i de ulike handlingene. Først vil jeg si noe om stykkets klimaks og peripeti.

Det finnes ulike typer skjema for hvordan et teaterstykke er bygget opp, men det konvensjonelle navnet på dramaets innledende fase er *eksposisjon*. Dens viktigste funksjon er å gi informasjon for historien som skal fremstilles, slik at publikum kommer inn i handlingen (Platz-Waury 86). Eksposisjonen trenger ikke nødvendigvis å være begrenset til dramaets begynnelse. I *En hanske*, som i en rekke andre dramaer, gis informasjon om forhistorien litt etter litt utover i stykket. Det blir blant annet kalt Ibsens retrospektive teknikk, og er brukt både

i Ibsens dramaer og i Sofokles *Kong Oidipus*. Videre skal *dramatisk opptakt* fange publikums oppmerksomhet. Dette er ofte å finne i dramaets første scener. *Intrigen* i dramaet presenteres gjerne etter dramaets innledningsfase, og denne igangsettes av en viktig hendelse eller beslutning fra heltens side. Dette fører til en stigende handlingskurve og leder til *klimaks*, som igjen ofte fører til et vendepunkt, der situasjonen slår over i en motsetning som starter den fallende handlingen (Platz-Waury 88). Noen av disse begrepene kan det være greit å sette i sammenheng med *En hanske*, før det blir gjort nærmere greie for handlingens klimaks.

Vi får i begynnelsen av stykket hint om at Svavas far har hatt et forhold til en annen kvinne. Svava får selv i slutten av handlingen kjennskap til Alfs tidligere affærer. Dette setter handlingen i gang, og vi forstår at dette er kilden til intrigen. Svava vil bryte forlovelsen og spenningskurven stiger mens partene diskuterer og prøver å overbevise hverandre. Svava får også kjennskap til farens sidesprang, samt morens turbulente forhold til faren.

Klimaks finner sted i slutten av annen handling, der Svava kyler hansken i ansiktet på Alf som et svar på hans holdninger. Etter avsløringene av faren, sier hun til ham: ”Men da jeg i går kastede hansken, som du taler så meget om, da visste jeg det. Det var derfor! Det var mot alt slikt, mot begynnelsen og fortsættelsen, mot ham og mot dig” (Bjørnson 142).¹² Hun kaster hansken både mot Alf, faren, og mot all dobbeltmoral i samfunnet. Dette fører til handlingens vendepunkt. Gjennom de ulike diskusjonene forstår Svava at hun ikke kan gi Alf all skylden, og hennes vrede stilner litt etter litt. Hun har fått ny innsikt, og dette fører til forsoning mellom Alf og Svava i slutten av stykket.

3.1.2 De dramatiske personene og deres utvikling

Før jeg går inn på de dramatiske personene, vil jeg begynne med å sette disse inn i en kontekst. Noreng (16) trekker frem dagligstuen som hjemmets hjerte, og som det symbolske midtpunkt for hele det borgerlige samfunn som dramaet er utgått fra og henvender seg til. Vi befinner oss mesteparten av tiden i dagligstuen hjemme hos Riis. Sideteksten gir oss inntrykk av solid velstand, og dette er nok ikke tilfeldig fra forfatterens side. Bjørnsons tidligere dramaer bar ofte preg av borgerlige stuer med intim hygge, men i *En hanske*, som i *Det ny system*, *På Storhove* og *Daglannet*, kan vi i tillegg skue landskap utenfor vinduet. Scenen får dermed et lysere preg.

---

¹² Dette er en analyse av den ene versjonen av *En hanske*, og siden jeg videre vil sitere en del herfra, vil alle referansene til Bjørnson i denne delen av oppgaven være hentet fra 1883-utgaven. Andre kilder oppgis på vanlig måte.

Det var særlig borgerskapet som gikk i teateret, og ved å plassere handlingen i et borgerlig hjem, skulle tilskuerne lettere kunne kjenne seg igjen i det som skjedde på scenen.¹³

Det er særlig fem personer jeg vil ta for meg i denne delen av analysen: Svava, Alf, herr og fru Riis og Nordan. Det er ikke rom for å gi en bred fremstilling av Alfs foreldre, herr og fru Christensen. Jeg kommer derfor ikke til å gå nærmere inn på disse to, fordi de fungerer som brikker og typer i dramaet. De gjennomgår ikke noen særlig utvikling, og representerer dermed den *typiske* borgeren. Nettopp i kraft av dette får de likevel mye å si for stykkets tendens.

Det vil i første omgang være interessant å se på Svavas utvikling, for å ha et konkret grunnlag for å si noe om hvorfor hun virker mer kompromissløs i den neste versjonen. Det at forfatteren endrer denne dramatiske personens preg og stillingtagen i neste versjon, har antagelig sammenheng med hva han nå ønsket å formidle med stykket. Det er også interessant å trekke frem Alf og drøfte hvordan han fremstår i 1883-versjonen. Det må også være noe i hans fremtreden som gjør at Svava i denne versjonen åpner for å gi ham en sjanse til, mens hun ikke gjør det i den neste. Riis er også viktig. Han har ikke gjennomgått store endringer i 1886-versjonen, men inntrykket man får av ham i 1883-versjonen, blir ytterligere forsterket i den neste. Fru Riis har ikke gjennomgått store holdningsmessige endringer i 1886-versjonen, men siden Nordan er tatt ut, vil det være naturlig at fru Riis har overtatt noen av hans meninger og holdninger, eventuelt noe av hans integritet.

Svava. Bjørnsons kvinneskikkelser står ofte i sentrum av erotiske konflikter, og Noreng (57) hevder at disse, oftere enn mennene, blir rammet av den store pasjonen. Bjørnson viser i flere av sine skuespill at han er fascinert av den erotiske lidenskapen som trosser moralske og religiøse lover. Svava er også tiltrukket av Alf, men skiller seg fra tidligere kvinneskikkelser ved at hun nekter å inngå ekteskap med ham, siden han ikke er ærbar som henne.¹⁴

Svava er den kvinnelige hovedpersonen og heltinnen i dramaet, og blir karakterisert gjennom det hun sier og gjør, og gjennom det de andre dramatiske personene sier om henne. Hun er en kvinne i tjueårene, som viser engasjement og selvstendighet gjennom arbeidet med barnehjem i byen. Det kommer også frem av samtalen med faren at hun er nøktern, og at hun holder luksus

---

¹³ I byene spilte ofte teateret to ganger i uka. En ukedag for borgerskapet, og en på søndager for arbeiderne som da hadde fri. En kan tenke seg at stemningen og affæren ville være ulik ettersom hvilken dag man dro dit, og at dette også kunne påvirke skuespillernes fremførelse på scenen. De ulike dramaene rettet seg likevel mer mot borgerskapet i den realistiske epoken. (Berg 116)

¹⁴ Svava har likheter med Berta i Lefflers *Sanna kvinner* som også velger å avstå fra ekteskapet, og med Blanka i Lefflers *Hur man gör godt*; begge har gjennomskuet, og fordømmer den rådende dobbeltmoralen i samfunnet.

for usedelighet. For faren derimot, er luksus en viktig gode, men hun viser likevel faren og hans bedrifter respekt. Hun og moren fremstår som meningsfeller hva gjelder synet på kunnskap og reform. Moren leser utenlandske tidsskrifter, mens Svava tydelig viser med sine meninger at hun ikke lar rådende konvensjoner være bestemmende for sine perspektiver. Hun er tydelig i sin samtale med faren hva hun mener om menns forberedelse til ekteskapet, og at hun legger det samme i begrepet ”ren” hva gjelder mannen som kvinnen. Hun mener at mannen bør være like ærbar som kvinnen; det bør stilles like krav til dem begge.

Hun røper likevel uvitenhet da vi forstår at faren har erfaringer som tilsier at virkeligheten ikke er like enkel. Hun er ikke en ung pike på seksten år, som er totalt uvitende om verden utenfor. Hun er målbevisst, har skaffet seg et arbeid, og vi blir senere kjent med at hun i tillegg har hatt et forhold til en mann som bedro henne. Svava antyder at hun vet om Christensens affærer, for da Riis nevner at det vil være rart å assosiere ”Christensens sønn” med ”renhet”, sier hun ”I dette stykke er han det ikke! I sådant tar jeg ikke lenger feil!” (Bjørnson 22). Det kommer også fram at hun og moren har hatt samtaler om ”den letfærdige måte, manfolkene forbereder sig til ægteskabet på, og om de ægteskaber, som deraf blir følgen” (Bjørnson 53). Dette gjør at Svava mister noe av sin troverdighet. Hun er åpenbart kjent med at menn har utenomekteskapelige forhold, og det kan derfor virke merkelig at hun reagerer så kraftig når hun får vite at Alf har hatt et forhold til en kvinne før henne. Det er likevel ikke så rart at hun reagerer på farens sidesprang.

Bjørnson ønsket antagelig en kvinnelig hovedperson med fallhøyde og sjokkpotensiale. Lidenskapen og følelsene hun aldri har fått utspring for, og som nå har slått ut i full glans, snus plutselig til avsky og vemmelse. Det kan likevel virke noe motstridende at Svava i tillegg til å være naiv og uvitende, er så reflektert, og at hun tar så klart avstand fra antagonistenes og samfunnets holdninger. Det som kanskje ikke kommer så tydelig fram i dramaet, er at det ikke er menns handlinger generelt hun reagerer så sterkt på, men heller det at hun trodde at hun og Alf delte noe spesielt, noe hellig og rent. Det at hun opplever å ha tatt så feil, gjør sjokket enda større. Spørsmålet er om datidens kvinnelige publikum klarte å se henne som troverdig.

Svava innser likevel etter samtale med moren og Nordan, og avsløringene av faren, at dette også er samfunnets feil. Hun innrømmer overfor Alf at avsløringene av faren påvirket hennes reaksjon: ”Men jeg vil også sige Dem det straks, at det i går – jeg mener formen for det i går –, det kom af, at jeg en stund i forvejen havde fåt vite noget, som jeg aldrig havde visst før. Og

det blandede sig in” (Bjørnson 147). Hun tror på Alfs løfter om forandring, og gir ham håp om en sjanse til. Svava får dermed gjennom sin analyse av menneskene rundt seg, viktig innsikt i samfunnets holdninger, og hun forstår at det må mer til enn å bryte.

Alf. I stykkets to første handlinger kommer en ikke som leser ordentlig under huden på Svavas forlovede, og selv om Svava roser ham, blir vi ikke overbevist. Det vil i en teateroppsetning være enklere å kunne gi en beskrivelse av ham, fordi skuespilleren vil kunne påvirke den dramatiske personens grad av troverdighet. Han viser likevel i møte med Svava at han holder av henne, og er forelsket. Han sier til henne når de er alene: ”Hvorfor har vi to ikke funnet hværandre for flere år siden?” (Bjørnson 30), og senere i samme møte sier han: ”når jeg ser dig borte blant de andre og da f. e. et glimt af din arm, så tænker jeg: den arm har lagt om min hals og om ingen annens i hele verden! Hun er min, hun der, og ingen, ingen, ingen annens!” (Bjørnson 34). Han er i første del av dramaet på antagonistenes side. Etter at Svava har sagt at hun vil bryte, møtes foreldrepårene og de unge hjemme hos Riis. Alf føler seg krenket og kan ikke forstå at Svava reagerer på at han, i likhet med de fleste menn, har hatt kjærlighetsaffærer før han traff henne, og sier ”Det er min fræmtid, jeg skylder. Og hvad den angår, da tilstår jeg, at det har krænket mig, at frøken Riis et øjeblik har kunnet tvile. Krænket mig dypt” (Bjørnson 96). Han støtter seg til det at mannen kun skylder kvinnen sin fremtid, og mener at hun ikke har noen rett til å tvile på ham.

Alf fremstår i stykkets første del som et eksempel på datidens stereotype mannsskikkelse. Han er verken uvitende eller usympatisk, men han deler samfunnets konvensjonelle holdninger. Etter hvert får han innsikt i hva fru Riis, Nordan, og særlig Svava, tenker, og da han forstår hva som er kjernen i hennes reaksjon, kommer han til en erkjennelse og tar hennes parti. Som svar til Nordan på om han elsker henne, sier han: ”Du spør, fordi hun har gjort mig uret? Men nu vét jeg jo, hvorfor hun kom til det – og *måtte* komme til det. Nu forstår jeg!” (Bjørnson 122). Han ser at det er han selv og samfunnet det er noe galt med og vil ta del i hennes moral. Han ber Svava vente på ham, og bruker tiltaleformene ”De” og ”Dem”, som et tegn på ydmykhet:

Må jeg da få lov til at be` Dem om én eneste ting, men om den af alt mit hjærte: vænt på mig! For nu vét jeg, hvad som fører fræm til Dem. Vi har jo lagt vor livs-plan, vi to, og skønt jeg nu blir alene om den, – jeg skal føre den igennem! Urokkelig! Så kanske De en dag, når De ser, hvor tro jeg har været – ?
(Bjørnson 149)

Riis. Figuren Riis møter vi også i *Det ny system* (1879), og representerer, ifølge Noreng (90) det gamle samfunns mektige byråkrati. I begge disse dramaene er Riis et bilde på en autoritær

mannskikkelse, som ikke vil rokke ved gamle tradisjoner og vante handlingsmønstre, og det kan virke som at ”Riis” for Bjørnson var en egen mennesketype. Han skriver til Amalie Müller allerede i 1880:

De er for stræng mod Riis. Ligesom det er en skam, at vi omgås Riis'erne uden at kenne dem, således er det en skam, når vi opdager dem, at vi da kaller alt bedrag. De er *virkelig* godmodige, og de har fejl, som de selv ikke ser eller rigtig ved, hvad de skal gøre med; thi de er sammenhængende med samfunnet på alle kanter; de er inne i et forligs-forhold, som er stærkere, æn de selv er. (Bjørnson ”Kjære, søte fru –ie!” Edvard og Beyer 32)

Riis er også den mannlike hovedpersonen i *En hanske*. Han er Svavas rake motsetning hva holdninger og moral angår, og stykkets antagonist. Han blir særlig karakterisert gjennom sceneanvisningene som forteller oss at han er jålete og selvopptatt, men også egne og andres replikker befester dette. Han sier til Svava da hun har sagt hun vil bryte: ”Du får da virkelig nedlade dig til at se på, hvem det er, du kaster fra dig. En af landets rikeste familjer, og jeg tør sige, en af de hæderligste med” (Bjørnson 48). Dette sier han selv om han vet at både Alf og herr Christensen har hatt sine affærer. Mer enn de andre dramatiske personene i stykket fremstår han også som en *type*. Typen er en karakter med bestemte egenskaper, som ofte blir brukt i komedier. Riis er en karakter som eksemplifiserer ”den selvopptatte jålebukken”. Han er en kontrast til Svava, og kan også karakteriseres som ”skinnhellig”. Han er en representant for samfunnets konvensjoner og holdninger, og avviker ikke fra disse gjennom dramaet. Han gjennomgår heller ikke noen utvikling. Riis fremstilles som en sjarmerende og blid mann, men vi forstår at dette hovedsakelig er en del av fasaden.

Fru Riis. Svavas mor derimot, gjennomgår en klar utvikling i stykket. Det kan synes som at hun i første del av dramaet er på Riis' parti; det er her hun har måttet innrette seg, men hun ser etter hvert at hun ikke har noen grunn til å støtte en moral hun egentlig har sterke aversjoner mot. Etter samtale med Svava kjenner hun seg igjen i hennes historie og følelser, og velger derfor å trosse sin mann og stille seg bak Svava. Hun opplever en form for renselse ved at Svava vekker henne. Hun bebreider også Christensen utover i stykket: ”I vort samfun er det en skam at være en fraskilt hustru. Og det er ingen ære at være hennes datter. De rike, de mægtige, de toneangivende har fåt det til at være så” (Bjørnson 109), og hun spør ham: ”Hvorfor skal troløshed gå over, når man blir gift?” (Bjørnson 111). Hun snakker ut fra erfaring, og fra å være en rådvill antagonist, blir hun en av stykkets klare protagonister.

Nordan. Nordan har en viktig rolle i stykket. Han fremstilles som en sindig, reflektert og kunnskapsrik mann, og gjennom sin autoritet som både mann og lege er han en viktig støttespiller for Svava. Hans argumenter og replikker viser at han ønsker at alle parter skal komme til forståelse og erkjennelse. Han prøver å få Svava til å se saken fra begge sider: ”Tar du ikke hensyn til alt det, som kan siges imot dig, så er *du dum*” (Bjørnson 60). Han mener først hun burde vente med å bryte, men etter en lengre samtale med henne, opplever han en form for gjenkjennelse og får igjen troen på sann, ung kjærlighet: ”Også jeg har engang været ung, har trod – og elsket. Men det var blet så længe siden” (Bjørnson 115). Han ønsker derfor ikke å ta antagonistenes parti, selv om han også forstår deres argumenter. I diskusjonen med Christensen støtter han fru Riis som synes det er vanskelig å komme med sin mening med de andre til stede. Han fullfører det hun prøver å si: ”Når det efter forlovelsen er for sent, mener fru Riis, – hvorfor taler man da ikke før forlovelsen?” (Bjørnson 93), og senere i møtet: ”Nøjaktig uttrykt: kvinnen skylder mannen både sin fortid og fræmtid; mannen skylder kvinnen bare sin fræmtid” (Bjørnson 98). Senere, da Christensen truer med å føre krig mot Riis, svarer Nordan ”Det er oprørende! For det er alene Deres søn, som har skylden her” (Bjørnson 103). Nordan får uttrykt det både fru Riis og Svava til tider ikke klarer å uttrykke.

Analysen av de dramatiske personene, viser at vi kan dele dem inn i to grupper. Den første gruppen står bak en mannsmoral som støtter mannens rett til sex før ekteskapet. Denne gruppen ønsker ikke å fremme likestilling, men mener det er forskjell på kvinner og menn hva rett til forekteskapelig samliv angår. Den andre gruppen mener at menn og kvinner på lik linje burde inngå i ekteskapet, med en ren og ubesmittet fortid. I dramaets første del er det kun Svava som bestemt inngår i den siste gruppen, men hun får følge av Nordan, fru Riis og Alf.

3.1.3 Tendens og budskap

Jeg vil i denne analysen av 1883-versjonen diskutere tendensen i stykket, før jeg i neste analyse drøfter hvilke endringer som er med på å påvirke at tendensen tilspisses eller utdypes. Longum (139) fremhever at siktemålet med en analyse er at det skal føre frem til en dypere forståelse av verket, og dette forutsetter at vi prøver å samle de ulike iakttagelsene til en helhetsforståelse av innholdet i det. Det vil derfor i denne delen bli trukket fram sider ved dramaet som har betydning for tendensen og budskapet i *En hanske*. Jeg vil også trekke inn dramatikerens her, da et av målene med oppgaven er å gjøre rede for endringene i den neste versjonen, og å drøfte hvorfor forfatteren valgte å endre stykket. Mange vil, med god grunn, argumentere for at en

ikke med sikkerhet kan si noe om forfatterens intensjoner med et verk, men grunnen til at jeg vil trekke frem og drøfte dette, er fordi den er sentral i diskusjonen om hvorfor han endret stykket senere. En av grunnene til at stykket ikke ble satt opp i Norge, var nettopp fordi publikum i Tyskland ikke tolket stykket slik dramatikerens ønsket. Stykket ble derfor omskrevet for så å bli satt opp i Skandinavia.

Jeg har tidligere diskutert tendensen i *En hanske*, og gjennom å gjøre rede for samtidens seksualdebatt, Bjørnsons holdninger og perspektiver og responsen på stykket, har jeg allerede sagt mye om hva forfatteren ville med stykket. Det er likevel de dramatiske personene som gjennom sine replikker legger grunnlaget for stykkets tendens. Det er hovedsakelig Svava og Riis som er representanter for hver sin overbevisning i stykket. Da vi vet mye av bakgrunnen for at Bjørnson skrev stykket, er det også tydelig at han får frem flere av sine meninger gjennom hovedpersonen Svava, og deretter gjennom fru Riis og Nordan. Vi må likevel passe på å ikke ta alle hennes utsagn som uttrykk for dramatikerens personlige oppfatning. Det er heller ingen tvil om at noen av Bjørnsons tidligere synspunkter og holdninger blir formidlet gjennom Riis, men at han ikke ville dømme ham for hardt. Samfunnet måtte ta skylden for mange av Riis' forestillinger og oppfatninger. Dette kommer også fram gjennom fru Riis' bebreidelser av Christensen, som hun mener er et dårlig forbilde for den øvrige delen av den mannlige befolkningen: ”Men her er også min mans undskyldning; ti han er af dem, som følger eksempler” (Bjørnson 109).

Den grunnleggende uenigheten mellom de dramatiske personene, går ut på om mannen har rett til seksuelle forbindelser før ekteskapet eller ikke. Vi får gjennom replikkene innsyn i hvordan de ulike dramatiske personene tenker, og hva som er kjernen i debatten. Det fremkommer av stykket at mye av problemet var hvordan samfunnet så på menns og kvinners ulike rettigheter i tilknytning til dette. Gjennom de ulike møtene ser vi at flere av de dramatiske personene gjennomgår en utvikling, for så å støtte Svava. Gjennom dette skulle også tilskueren få del i denne utviklingen og erkjennelsen, og Bjørnson benytter seg av ulike retoriske strategier for å fremme dette. Svavas fremtoning skal skape sympati og gjenkjennelse hos tilskueren, som igjen burde føre til erkjennelse og en forbedret moral.

Oppsummerende kan vi si at temaet i *En hanske* er seksualmoral, og menns og kvinners ulike rettigheter på dette området. Tendensen i stykket er et krav om at menn og kvinner skal forberede seg til ekteskapet på samme vis, og da ikke gjennom ”fri kjærlighet”, men gjennom

kyskhhet og avholdenhet. Bjørnson skriver som svar på en anmeldelse i *Dagsposten* i 1883 at ”En mands letsindige ungdomsliv vilde i og for seg heller ikke være så farlig, hvis det bare gikk ut over hans krop og hans rygte. Men når viljen er smittet – ved arv og ved egen livsførelse – skal der kamp til for at få den ren igjen, og den kamp tar de færreste” (Bjørnson, *Samlede Bd.* 5, 7). Bjørnson var altså mest bekymret for at selve viljen skulle bli fordervet, og han hadde tro på at mannen kunne ta del i den samme moralen. Kristendommen hadde han forlatt, så han brukte heller ikke religionen som argumentasjon. Samfunnet måtte gjennomgå en holdningsendring som støttet én moral for menn og kvinner, med Svava som idealkvinnen.

3.2 En kollasjonerende analyse av 1886-versjonen

”Jeg holder på med det ny stykke, med en ny utgave af 'hansken'” (Bjørnson ”Til Jonas Lie.” Koht 246), skriver forfatteren i oktober 1884. Omarbeidelsene tok tid, og først i april 1886 sendte han stykket til sin svenske oversetter Bååth-Holmberg. Nedenfor vil jeg gjøre rede for de samme tre punktene som i forrige del, og bruke dem i en analyse av 1886-versjonen. Hva er endret og hvorfor, og hvilke konsekvenser får endringene? Til slutt vil jeg kort gjøre rede for den svenske oversettelsen fra 1887.

Da første handling i stykket er tilnærmet lik i denne versjonen, velger jeg å fokusere på andre og tredje handling. Disse to handlingene er trykt opp i Bulls variantbind (Bd. 9) i Bjørnstjerne Bjørnsons *Samlede digter-verker* fra 1920, og det er dette bindet jeg vil referere til i denne delen av oppgaven, om ikke annet er oppgitt. Bull tar også her med endringene i første handling. Denne versjonen finnes ellers bare i manuskriptform og på svensk, tysk og fransk.¹⁵

3.2.1 Handlingsgang med klimaks og peripeti

Første handling er som nevnt tilnærmet lik i denne versjonen, men forskjellen er at Nordan er tatt ut, slik at de møtene han inngår i er fjernet. Møtene er også forskjøvet, fordi det første møtet i 1883-versjonen er utelatt. Dermed er det herr og fru Riis vi først møter i denne versjonen. Dette tilsvarer andre møte i 1883-versjonen med mindre endringer. Første handling har derfor fem møter, ett mindre enn i 1883-versjonen. Det er også gjort mindre endringer, overstrykninger og tilføyelser av ord og setningsfragmenter som ikke har større betydning for

---

¹⁵ En Handske. Skådespel i tre akter/ öfversättning af Cecilia Holmberg. Stockholm: Haeggströms Förlagsexpedition, 1887.
Ein Handschuh: Schauspiel in drei Aufzügen / aus dem Norwegischen von Emma Klingensfeld. Leipzig: Reclam, 1888.
Un gant; Au dela des forces / B. Björnson; traduction de M. A. Monnier; préface de M. Ernest Tissot. Paris: Grasilier, 1894.

tolkningen av stykket. Det er i tillegg satt inn to nye motiver i første handling: Riis snakker om en sommerfest han vil ha i stand på to fraktprammer nede ved kaia, og en rik tante til Alf, som kalles ”Rædselen”, er tatt med. Hun også har uroet Svava ved å si til henne ”Naar du engang vil vite noget om din Forlovede min Pige, saa kom til mig” (Bjørnson 315). I tillegg er det satt inn fem nye personer i dramaet, men disse er kun med i ett møte, og får ikke betydning for stykkets utvikling eller tendens. Andre og tredje handling er omskrevet, slik at klimaks i andre handling i 1883-versjonen, der Svava kaster hansken, utgjør avslutningen i 1886-versjonen.

Første handling i begge versjonene ender med at Svava forstår at det er Alf som har skrevet brevene til fru Hoff (hans tidligere elskerinne), og låser seg inne på kammerset. 1883-versjonens andre handling foregår i samme rom, men det har nå gått flere dager, og i dette tidsrommet skal Alf flere ganger ha forsøkt å kontakte Svava. Annen handling i 1886-versjonen finner sted samme ettermiddag som første handling slutter, og her møter vi fru Riis og Marie som gjør i stand til sommerfesten neste dag. Handlingene i 1883-versjonen strekker seg med andre ord over flere dager, mens den i 1886-versjonen kun strekker seg over to.

Annen handling

1. møte: *Fru Riis. Marie.* Om forberedelsene, og om Svava som ser trist og medtatt ut.
2. møte: *Svavas søskenbarn. Fru Riis.* Om gårsdagens og morgendagens fest, om fru Holm som har tatt ut skilsmisse, og om menns forberedelse til ekteskapet.
3. møte: *De forrige. Svava.* Svava har vært hos fru Holm, hun er knust og vil ikke ha noen fest.
4. møte: *Svava. Herr og fru Riis.* Likner andre møte i 1883-versjonen, men diskusjonen er mer fyndig og replikkene mer utilslørte. Riis avslører at Alf har hatt flere kvinner før henne.
5. møte: *Riis. Christensen.* De snakker om at pikene må finne seg i at menn har forbindelser før ekteskapet, og at det er forskjell på kvinner og menn. Christensen som er redd for avsløringene, truer Riis og har bedt dit Mrs. North, som nå står utenfor med fru Riis.
6. møte: *De forrige. Fru Riis. Svava.* Christensen truer fru Riis med hevn om Svava lar folk få vite sannheten om Alf, og avslører så for Svava at Mrs. North og Riis har hatt et forhold.

Tredje handling

1. møte: *Fru Riis. Fru Christensen.* Snakker om egne erfaringer. Vil begge at det skal ordne seg, men fru Riis vet ikke om hun unner datteren dette.
2. møte: *De forrige. Riis.* Fru Christensen og Riis ønsker at Alf og Svava skal holde sammen.
3. møte: *Fru Riis. Svava.* Svava synes det er forferdelig at moren har holdt ut med farens utroskap, men forstår at hun har holdt ut på grunn av henne.
4. møte: *De forrige. Riis.* Riis prater om klærne han har kjøpt til seg og til dem, og

viser seg fram, men damene er dystre. De ser Alf komme utenfor.
5. møte: *Svava*. *Alf*. Alf sier han føler seg krenket fordi hun tviler på ham. De ytrer begge sine oppfatninger og meninger. Stykket ender med at hun kaster hansken.

I 1883-versjonen finner vi klimaks i slutten av andre handling da Svava kaster hansken, noe som fører til et vendepunkt der konflikten åpner seg, litt etter litt. Stykket ender med forsoning. Det forholder seg ikke på samme måte i den endrede versjonen fra 1886. Avsløringen av Alfs tidligere elskerinne, der Svava låser seg inne, utgjør handlingens første spenningsstopp. Spenningskurven faller noe etter dette, men fører til heftige diskusjoner partene imellom. Replikkene er her kvassere og mer direkte enn i 1883-versjonen. De dramatiske personene fremfører sine meninger og synspunkter på en mer utilsørt måte, og viser tydeligere hva de mener om saken, og om hverandre. Selve klimakset finnes i slutten av andre handling der Christensen avslører for Svava, på en særdeles drastisk og ondsinnet måte, at også hennes far har hatt utenomekteskapelige affærer. Dette knuser Svava på ny, og vi aner at en forsoning er lengre unna i denne versjonen enn i den forrige. Svava kaster nå hansken helt i slutten av stykket, og den åpne slutten medfører at leser og publikum selv må reflektere over hva som vil skje videre. Det er særlig med avslutningen at vi kan tolke stykkets tendens og overordnede budskap på en ny måte.

3.2.2 De dramatiske personene og deres utvikling

Før jeg går inn på de dramatiske personene vil jeg si noe om hva som er endret i dramaets kulisser. I 1883-versjonen foregår det meste av handlingen hjemme hos Riis, mens tredje handling åpner i Nordans hage. Det er i dette møtet Alf overhører farens samtale med Nordan og fru Riis, som fører til hans erkjennelse. Stedet for dette møtet kan også tolkes symbolsk. Det er morgen og lyst, og dette forbindes ofte med blanke ark og nye muligheter. Denne stemningen kombinert med Alfs erkjennelse, gir nytt håp om at stykket skal ende på en god måte. Dette møtet utgår i 1886-versjonen. Hele handlingen er lagt til Riis' dagligstue, og den bærer preg av større dysterhet og kontinuitet, uten noe brudd eller symbolsk bruk av kulisser som kan gi oss håp om at de dramatiske personene skal tilgi, eller komme til ny innsikt.

I forrige analyse tok jeg særlig for meg de fem dramatiske personene jeg mente var mest sentrale i 1883-versjonen, og gjorde rede for deres karakteristikk og utvikling gjennom stykket. Utviklingen av de ulike dramatiske personene, eller kanskje helst fraværet av denne, får minst like mye å si for tendensen og utfallet i denne versjonen. Det er hovedsakelig

replikkene som lar oss få innblikk i hvordan de ulike dramatiske personene er. I denne versjonen blir det sagt mer med færre ord; og siden replikkene nå er råere, mer direkte, og mer komprimerte, gjør dette at leseren får et enda tydeligere bilde av de ulike dramatiske personene, og hva dramatikerens ønsker å formidle gjennom dem. Nordan er ikke med i denne versjonen, og dette får konsekvenser for stykket. Herr og fru Christensen er like mye her representanter for den typiske borgeren, men særlig Christensens utsagn er grovere enn i 1883-versjonen. Han fremstår som en enda mer usympatisk og kynisk mann, som ikke går av veien for noe så lenge han får det som han vil. Ekteparet Christensens rolle er hovedsakelig å tydeliggjøre dobbeltmoralen i stykket. De fem nye personene i annen handling har som funksjon å tilføre dramaet en revyviser som virker negativt. De øver på visen som skal synges for de nyforlovede, men vi får heller assosiasjoner til Alfs tidligere erotiske eventyr (utdrag): ”Yndigt at skue *førstegangs* lue, længsler som møtes i rikeste herlighed” (Bjørnson 318). Sangen kan også uttrykke de følelsene Svava nå prøver å undertrykke. Noreng (39) trekker frem Bjørnsons bruk av sang i sine dramaer, og fremhever at disse ofte skal uttrykke menneskenes lengsler opp mot noe som de ikke kan nå i den tilværelsen som scenen symboliserer. Videre følger en gjennomgang av de dramatiske personene i 1886-versjonen. Her vil jeg hovedsakelig trekke frem hva som er endret, sammenlignet med forrige versjon.

Svava. Med endringene i fremstillingen av hovedpersonen Svava, gjøres også tendensen dystre og mindre lystbetont, og på grunn av endringene i stykkets siste del opplever nå Svava konflikten som enda mer kvass og dramatisk. Intrigen er ytterligere skjerpet og forverret. I 1883-versjonen blir Helga Holm kun nevnt som eksempel, mens hun i denne er Svavas beste venninne. Svava opplever derfor sviket nærmere og sterkere, og flere ganger. Hun har også en bitrere og skarpere tone i sine replikker. I møtet med søskenbarna tror disse at samtalen dreier seg om avsløringene knyttet til Helga Holm, mens Svava egentlig snakker om avsløringen av Alf. Da Hanna sier ”Ja, er det ikke gruelig? Hele byen taler om det” (Bjørnson 322), svarer Svava ”Men det er *udmærket*, at hele byen taler om det! Således skal det være! Alle skal tale om det!” (Bjørnson 322). Hun sier også senere at ”Han fryder sig bare til at få fat i dig også, skjønner du!” (Bjørnson 323). Mer enn i forrige versjon utviser hun en fortvilelse og en forbitrelse over alle menn, og da farens sidesprang avsløres, er det tydelig at det ikke lenger er håp for forsoning. Riis er for Svava ”det kyskeste, fineste mannfolk”, og det at også hennes egen far viser seg å være fordervet, gjør tragedien enda mer smertelig.

Svava har i denne versjonen mistet en viktig støttespiller i Nordan. En av grunnene til at hun nå er tydeligere i sine replikker er antagelig fordi hun må kunne overbevise leser og publikum. En annen grunn til dette kan være fordi stykket ikke ender med forsoning. Svava mildner ikke mot slutten av stykket, slik som i 1883-versjonen. Da Riis forklarer for Svava at ekteskapet har en foredlende innflytelse på mennene, svarer hun i 1883-versjonen med ”Jo! Og det er smigrende, å, meget smigrende for mig, din datter, at du holder meg for så særdeles skikket til en slik stovvask-bestilling! Jeg skal forøvrigt ikke ha noget af den” (Bjørnson 52). I 1886-versjonen er dette gjort om til ”Du går ut fra, at ægteskabet er en stor vaskeanstalt for manfolk? Der står altså vi piger færdige, hvær ved vor balje, kan jeg tænke, og hvær med vort stykke såpe” (Bjørnson 327). Replikken hennes i 1883-versjonen bærer preg av stahet og bestemthet, mens hun i 1886-versjonen har en hånligere tone. I 1883-versjonen virker hun i tillegg mer forulempet. I den nevnte diskusjonen mellom Riis og Svava i 1883-versjonen, gjør hun en innsats for å forklare hvorfor hun reagerer som hun gjør. I 1886-versjonen derimot, er hun kompromissløs og legger all skyld på Alf, og på menns moral og tenkemåte generelt. Siden Nordan ikke er med i den siste versjonen, er det nå bare kvinner på protagonistenes side. Deres polemikk må derfor i større grad være rettet mot den mannlige leser og tilskuer, med en oppfordring om å ta del i kvinnenenes moral. Svava og fru Riis skyver nå mer av skylden over på mannen som individ, fremfor å gi samfunnet største del av skylden. I 1883-versjonen opplever også Svava en form for gjenkjennelse og renselse, ved at hun gjennom Nordans utspørring får innsikt i samfunnets normer. Da Alf i tillegg viser ydmykelse og anger, åpner hun for å gi ham en ny sjanse. Siden Nordan nå er tatt ut, får ikke Svava denne innsikten, og i tillegg står Alf på sitt. En forsoning blir derfor ikke mulig i denne versjonen.

Alf. Svavas forlovede kan i 1883-versjonen fremstå som et offer. Han ønsker å gjøre det rette, og får innsikt som gjør at han i siste handling vender om. Dette inntrykket får vi ikke av ham i 1886-versjonen. Vårt første møtet med de nyforlovede likner det tilsvarende møtet i 1883-versjonen, men større passasjer er nå strøket.¹⁶ Replikkene i disse utelatte passasjene viser Alfs positive sider, og det at disse er tatt bort gjør at man nå får et annet bilde av ham. Møtet i 1886-versjonen er kortere, de snakker om praktiske ting, om sjalusi og begjær, men Alf får ikke vist sine gode kvaliteter og vi får et mindre nyansert bilde av ham.

---

¹⁶ Halve side 29 og halve side 30 i 1883-versjonen er strøket, samt hele side 31, pluss første replikk på neste side.

I 1883-versjonen overhører Alf samtalen mellom Nordan og Christensen, og dette får ham til å forstå hva Svava tenker. Han vil også ta avstand fra farens dårlige moral og ufine metoder. I 1886-versjonen utgår dette møtet; Alf får ikke denne innsikten, og kommer heller ikke til noen erkjennelse. Han er i stykkets siste møte fortsatt krenket og sint fordi Svava tviler på ham. Den ydmyke og såre mannen vi møter i siste del av 1883-versjonen, er helt borte i denne. Alfs replikk fra 1883-versjonen, som jeg siterte i forrige analyse, finner vi også igjen i denne, men i en helt annen kontekst. I andre handling gjentar Svava hva Alf har sagt:

Med øjnene inne i dine øjne går han med dig og siger: „Når jeg ser – å, bare et glimt af din arm inne i balsalen, så tænker jeg, den arm har lagt om min hals, – og om ingen, ingen annens i hele verden!“ (I stigende bevægelse.) Kan hun da tro, at hans har lagt om... (Bjørnson 323)

Og i stykkets avslutning sier Alf: ”Ænnu i går – her, vi er – viste du mig, at du er to, du også. Du skiftede farve, du skalv, bare jeg nævnte, at din arm hadde lagt om min hals og om ingen, ingen annens i hele verden” (Bjørnson 352), og Svava svarer: ”Og så hadde din egen lagt om hundre!” (Bjørnson 352), før hun kaster hansken i ansiktet på ham. Replikken som i 1883-versjonen blir uttalt i en romantisk situasjon, blir i 1886-versjonen satt i en ny sammenheng, der motivet med å ha armen rundt halsen på noen blir gjort om til noe skittent og uanstendig.

Det at Alf ikke forstår Svava og hennes perspektiv, gjør at Svava heller ikke kan tilgi ham. I 1883-versjonen får vi medynk med Alf. Vi forstår at han er blitt lært opp av samfunnet, og ikke minst av faren. Da han vender om og vil ta del i Svavas moral, gir hun ham håp om en ny sjanse. I 1886-versjonen gjennomgår han ikke noen utvikling, kommer ikke til erkjennelse, og står på samme sted i dramaets avslutning som i dets begynnelse. Dette gjør at Svava umulig kan tilgi ham. Alf fremstår nå som dystre og hardere, uten noe ønske om å oppnå ny innsikt.

Riis. Stykkets antagonist har også gjennomgått endringer fra forrige versjon, men siden han i 1883-versjonen ikke gjennomgår noen utvikling, og heller ikke gjør det i denne, er endringene på et mer symbolsk plan, som jeg vil forklare nærmere. Han fremstår også her som en representant for datidens dobbeltmoraliske mannssyn, og er fortsatt Svavas motsetning og stykkets klare antagonist. Han er også som de andre dramatiske personene, mer direkte og utilslørt i sine replikker. Et eksempel: i 1883-versjonen sier Riis (min utheving):

Æn **pigerne** da? Er de slike? [...] Du har da været på bal? Hvem er mest i vinden på balerne? Netop de, som har noget, – nå, noget don Juan-lystigt omkring sit navn. (Bjørnson 62)

og i 1886-versjonen:

Æn **kvinnfolkene** da? Se på dem, – ja, se dem f.eks. på ballerne! **Så utringet de kommer. Riktig byr seg!**
Og hvøm synes de bedst om? Don Juan'erne! Ubetinget! (Bjørnson 327)

Vi ser at språket er grovere og mindre pertentlig i 1886-versjonen, noe som er gjennomgående for stykket. Hans grunnsetninger og kristne allusjoner er forsvunnet eller dempet i denne, og han fremstår som enda mer selvopptatt og egosentrisk. Det viktigste for han er at hans egne affærer ikke blir kunngjort. Vi får i tillegg inntrykk av at dramatikeren vil harselere over ham i enda større grad, ved å sette inn en scene der Christensen har tilkalt mrs. North. Riis blir nervøs og oppskaket, men prøver samtidig å holde fasaden – noe leseren, og antagelig også tilskueren vil oppleve som både latterlig og lite kultivert.

Riis får en mer symbolsk rolle i denne versjonen, fordi han blir et skremmende bilde på hva mannen blir om han ikke velger å erkjenne sin svakhet og innta en forbedret moral. Han tenker ikke selv og ser ikke verdien av vitenskap, men velger å følge ”de mektiges eksempel”. Det viktigste for ham er fasaden, og han fremstår som et avskrekkende eksempel på hva Alf kommer til å bli. Han fremstår som en enda mer komisk og karikert figur enn i 1883-versjonen.

Fru Riis. Fru Riis som tidlig i 1883-versjonen hadde vansker med fullt ut å støtte Svava, sier tidlig i 1886-versjonen hva hun mener om menns forberedelse til ekteskapet, og hva som kan bli følgen: ”Der er undtagelser. Men regelen vil være, at enten opdrager en man sig til at holde fast ved én, æller han opdrager sig – til noget annet. Tror jeg da” (Bjørnson 321). I 1883-versjonen støtter først fru Riis ektemannens mening om at Svava ikke kan bryte, men vender så om og tar Svavas parti. Dette forholder seg annerledes i 1886-versjonen fordi hun nå er på Svavas parti hele veien. Hun ler av Svavas hånlige uttalelser mot Riis, og uttrykker tydelig hvor hun står. I 1883-versjonen prøver både herr og fru Riis å overtale Svava til å ikke bryte, men i 1886-versjonen står Riis ganske alene da han vil snakke Svava til fornuft. Fru Riis forsøker likevel å få Svava til å forstå hva hun er i ferd med å gjøre, og hva som kan bli konsekvensene. Hun prøver likevel ikke å få henne til å endre mening.

I 1883-versjonen er det Nordan som må dytte fru Riis i gang. Her fremstår hun først som en usikker kvinne som har lidd under ektemannens holdninger og affærer, og det blir først etter hvert klart hva hun egentlig står for. I 1886-versjonen viser hun mer selvsikkerhet, og hun fremstår som en tydelig og sterk kvinne helt fra starten av. Siden Nordan ikke er med i denne versjonen, må fru Riis klare seg alene. Hun har overtatt noe av hans autonomi og selvstendighet, og viser ikke i den grad frykt for å komme med egne meninger. I den første

samtalen med Svava etter bruddet sier hun ”Hold det ikke for småting! Du skal nok få finne, hvad det er. Det er ikke ganske læt at ville reformere værden” (Bjørnson 325).

Noe hun derimot mister i 1886-versjonen, er den innsikten og erkjennelse hun opplever i samtalen med Nordan og Christensen. Her innser hun selv at også mødrene har skyld, fordi de har vært med på å godta en moral de egentlig ikke vil kjennes ved. Den manglende utviklingen, gjør at hun ikke blir fremstilt som noe offer i like stor grad. Hun fremstår likevel som mer selvstendig og mindre usikker enn i 1883-versjonen, men uten Nordan på sitt lag får hun større vanskeligheter med å oppnå sympati og støtte fra sitt mannlige publikum.

Også i denne versjonen kan vi dele de dramatiske personene inn i to grupper, men nå er det Svava og fru Riis mot resten. Spørsmålet er om disse to klarer å overbevise leser og publikum med sine argumenter, da de ikke lenger har Nordan på sin side. Den manglende utviklingen hos de ulike dramatiske personene kan også føre til at heller ikke leser og tilskuer opplever noen erkjennelse eller får sympati for deres skjebne.

3.2.3 Tendens og budskap

Både tendens og budskap er tilspisset i 1886-versjonen. Bjørnson kom nemlig til å tvile på om en hederlig kvinne burde være villig til å tilgi, og også på sannsynligheten av at Svava, med hennes natur og utvikling, virkelig burde tilgi Alf hans fortids synder (Bull, *Samlede Bd.* 5, 7). Det er flere komponenter i teksten som gjør at en får inntrykk av at tendensen er skjerpet i denne versjonen av stykket.

Det at dramatikerer velger å intensivere de dramatiske høydepunktene, der Svava blir dypt såret igjen og igjen, gjør at konflikten og intrigen blir mer virkningsfull. Spenningstoppene i 1883-versjonen fører også til fortvilelse og sjokk for Svavas del, men tragedien blir likevel ikke fullbyrdet på samme måte. Helga Holm er i 1886-versjonen Svavas beste venninne, og det at de begge omtrent samtidig opplever å bli sveket, får Svava til å tenke at alle menn er slike, utenom faren. Da Christensen avslører faren på brutalt vis, faller hele hennes verden sammen. De ulike avsløringene blir her fremlagt på en mer grotesk måte enn i 1883-versjonen, og tragedien er et faktum.

Noe som er med på å skjerpe tendensen, er de dramatiske personenes manglende utvikling. I 1883-versjonen gjennomgår både fru Riis, Nordan og Alf en utvikling som får dem til å innse

at det er samfunnets holdninger det er noe galt med, og at en ikke kan laste mannen fullt og helt. Fru Riis innrømmer at hun har en del av skylden siden hun ikke har oppdratt Svava i sannhet, Nordan får igjen troen på sann kjærlighet, og Alf ønsker å forbedre seg for Svavas skyld. I tillegg får Svava øynene opp for at samfunnet og kvinnene må ta en del av skylden. Denne utviklingen og erkjennelsen er totalt fraværende 1886-versjonen. Fru Riis holder med Svava hele veien, Nordan er borte, og Alf er fortsatt krenket ved stykkets slutt. De dramatiske personene forbedrer seg ikke, og får ingen ny innsikt. Denne manglende utviklingen fører til at verken de dramatiske personene, leser eller publikum får utvidet horisonten.

To sentrale skikkelser som *ikke* gjennomgår noen utvikling i noen av versjonene, Christensen og Riis, er også med på å skjerpe tendensen i 1886-versjonen. Selv om deres holdninger og ståsted er likt i begge versjoner, er deres negative fremtoning i den siste versjonen enda mer karikert og tydelig. Selv om vi forstår av replikkene deres i 1883-versjonen hva de står for, får en likevel et håp om at også disse kan endre seg. Fremstillingen av dem i den siste versjonen, med deres utilslørte og hensynsløse replikker, får oss til å innse at de begge er fortappt. De har overhodet ikke noe ønske om endring, og de akter ikke å forstå eller akseptere kvinnes oppfatning. Både Christensen og Riis fungerer som skremmende eksempler på hvordan Alf vil bli, siden heller ikke han vil anerkjenne Svavas perspektiv. Det at mennene blir fremstilt på denne måten kan likevel føre til at leser og tilskuer ønsker å ta Svavas parti, og mannen innser kanskje at det må tas grep for å bedre kvinnes rettigheter på dette området.

En av grunnene til at kvinnene i stykket fremstår som hardere og tydeligere, er fordi det ikke oppstår noen tilnærming eller forsoning mellom disse og de mannlige hovedpersonene. De kan ikke vike unna det de har igangsatt, særlig da ingen av mennene kommer til erkjennelse. Svava og fru Riis legger dermed hele skylden over på mannen og på hans dømmekraft og svakhet. Det er ikke lenger samfunnet som må ta ansvaret, men hver enkelt mann.

Det kan også understrekes at alle de dramatiske personene i verket fremstår som noe mer karikerte. Det er ingen tvil om hva de ulike personene står for. Dette gjør at de to motsatte grupperingene blir mer markerte, og tendensen tydeligere. Leser og tilskuer må ta et valg, og støtte enten det ene eller det andre.

Det at replikkene er mer direkte og usminkede fremhever den skjerpede tendensen ytterligere. Replikkene er skarpere og kvassere, og dette skaper tydeligere gnisninger mellom de to

grupperingene. Det man i 1883-versjonen antyder, er her uttalt i klartekst. Christensen antyder ikke her (som i 1883-versjonen) at han vil gå til krig mot Riis; her er truslene helt konkrete, og det at han har bedt Riis' tidligere elskerinne hjem til familien Riis, viser at han alt har startet krigen. Det er også flere replikker i 1883-versjonen som kan være noe vage, man forstår hva den dramatiske personen mener, men det er likevel ikke opplagt. I 1886-versjonen er replikkene mindre tvetydige, og de dramatiske personene er med på å skjerpe tendensen gjennom kravene de stiller, og gjennom den utildekte avsmaken de viser for hverandre.

Siden Nordan her er tatt ut, får verken fru Riis, Alf eller Svava sann innsikt. Han er ikke tilstede og kan derfor ikke forsvare mannen som et resultat av samfunnets normer og konvensjoner. Mannen står nå med ansvaret for egne handlinger og tenkemåter, og det er derfor ingen grunn til at Svava skal tilgi Alf i denne versjonen. Hun er en ærbar kvinne som har vernet om sin fortid, og siden han ikke har gjort det samme, fortjener han henne ikke. I 1883-versjonen viser han hva en mann kan håpe å få, om han tar del i en ny moral, mens han i den siste er et skremmende eksempel på hva mannen vil miste om han ikke sørger for å holde sin ungdomstid lytefri. Fru Riis og Christensens krangel er heller ikke med i 1886-versjonen. Her legger Christensen mye av skylden over på mødrene, som stilltiende finner seg i at mennene er utro, og som unnlater å fortelle døtrene om hvordan det virkelig er. Denne skyldfordelingen er ikke med i 1886-versjonen, og blir heller ikke brakt på bane i Svavas diskusjon med foreldrene. Dette er med på å understreke at mannen må ta største del av skylden og ansvaret for dobbeltmoralen. Tendensen i stykket fullbyrdes med avslutningen, som ikke åpner for forsoning overhodet. I 1883-versjonen gir Svava Alf et *håp om* en sjanse til, men dette er ikke absolutt. Han må vise at han kan endre seg og bli som henne. I den siste versjonen er tendensen nådeløs; ingen ærbar kvinne burde gifte seg med en mann med en usedelig fortid.

Det som hovedsakelig medvirker til denne skjerpede tendensen i 1886-versjonen er:

Replikkene – som er mer direkte og utvetydige
Spenningsstoppene med de brutale avsløringene
De dramatiske personenes manglende utvikling
Den uforsonlige slutten

Stykket anmoder leser og publikum om selv å ta ansvar for egne handlinger, og gjør man urett, kan man ikke forvente å finne noen ærbar kvinne som vil ha deg. Det stilles nå krav til mannen, og stykket åpner for en bredere likestilling mellom kvinner og menn. Dobbeltmoralen som

rådet i samfunnet skulle ikke lenger gagne mennene, nå som kvinnene hadde reist seg og krevd det samme av dem som av seg selv. Det nye budskapet i denne er mer nådeløst enn i 1883-versjonen: unngå det glade ungkarsliv, forbli ærbar som kvinnen, eller bli fordervet i sjel og sinn.

3.2.4 Den svenske oversettelsen

I en edisjonsfilologisk sammenheng er også den svenske oversettelsen av interesse. Etter nøye gjennomlesning, og sammenligning med den norske versjonen fra 1886, viser det seg at det også er gjort endringer i denne. Det er gjort noen tilføyelser og overstrykninger av både ord og setningsfragmenter, men disse får ingen betydning for stykkets tendens eller utgang. Eksempel på replikker fra 1886-versjonen (*Samlede Bd. 9*) som ikke er med i den svenske:

Svava: Jo hør! Vær ænnelig ikke uforsiktig! For Helga var uforsiktig! Helga hadde ikke delt sig ut i småt; derfor hadde hun en opsparet trang. Og den lot hun ham se. Hun kjænte sig så grænseløs lykkelig. Så blev hun uforsiktig (går fra dem.) *Hanna og Kamma* (dæmpet.): Å, som jeg forstår det! (Bjørnson 323)

Eksempel på en tilføyelse er senere i samme møte. I Peters replikk ”Nej, nei; – et forslag!” (324), er det lagt til i den svenske: ”– vapenhvila! Hör på ett förslag!” (52). Videre er det satt inn et kort syvende møte i slutten av andre handling, hvor fru Riis ønsker å forklare seg for Svava (se vedlegg 4).

Brevvekslingen med Cecilia Bååth-Holmberg kan tyde på at det var *hun* som særlig ønsket å oversette stykket til svensk, andre brev igjen forteller at hun har tatt Bjørnsons stykke i forsvar i svenske aviser.¹⁷ Et brev fra Bjørnson 10. februar 1887 forteller oss at Holmberg har sendt Bjørnson et utkast av oversettelsen. De diskuterer endringene, og han skriver også til henne ”Deres oversættelse af sangen er ikke god. Kan De ikke beholde den norske da? Herregud, hvad gør det, om de synger norsk” (Bjørnson ”Til Cecilia Bååth-Holmberg” Anker, Bull og Lindberger 318). Om hun endret sangen etter dette forteller ikke brevene noe om, men det var i hvert fall en svensk oversettelse av sangen som ble trykt i den svenske utgaven.

3.3 Hvorfor endret Bjørnson stykket?

Bull trekker frem Bjørnsons iver etter å forandre tekstene sine, og til stadig å gjøre rettelser og bearbeidinger. Det er likevel usannsynlig at dette er den eneste grunnen til at vi har to så ulike

---

¹⁷ Brev til Bååth-Holmberg fra Bjørnson 3. oktober 1885 (i Lindberger, Anker, Bull 246).

versjoner av *En hanske*. Bjørnson var en aktiv og engasjert skribent på andre arenaer, og det at vi har bevart så mange brev til og fra forfatteren, samt avisartikler og annet kildemateriale, gjør at det går an å drøfte hvorfor forfatteren valgte å gjøre så store endringer etter at førsteutgaven kom ut. Etter å ha lest gjennom brev til og fra Bjørnson fra perioden 1883–1886, samt avisartikler og debattinnlegg fra denne perioden, går det an å lage en oversikt over mulige årsaker til at han endret stykket etter utgivelsen og oppførelsen i 1883.

3.3.1 Den “vrengte” hansen

Som nevnt ble stykkets budskap misforstått på Hamburgs Stadttheater i oktober 1883, og ikke slik Bjørnson hadde forestilt seg. Han skriver til Jonas Lie noen dager etter premieren:

Bjørn havde fåt tak i stykket hos min tyske forlægger, og teaterstyrelsen havde begejstret sig over det. Jeg bad og bad, at de skulle la det ligge; Hamburgerne var ikke publikum for det. Men det hjalp ikke! [...] Så tog Hamburgerne parti for – Riis og Kristensen; „der var bare snak og snak om noget umuligt noget“. Dermed er det forbi i Tyskland og hjemme og allesteds. – Jeg kan foreløpig ikke arbejde. (Bjørnson ”Til Jonas Lie” Koht 144)

Oppsetningen ble altså ikke slik han hadde håpet på, men som han likevel hadde fryktet. Han skriver samtidig til Josephson, den svenske teaterdirektøren som gjerne ville sette det opp:

Jeg var bange for Hamburger-publikumet. - *Og dette tok parti for Kristensen og Riis*. Dermed var stykket ødelagt. Og jeg tror, det er ødelagt. Jeg tror ikke, at noget teater rejser det. Den største-del af publikum i hvilket-somhelst teater er Riis' og Christensens slægt æller venner. Og når *de har fåt lov til* at le og ta parti for Christensen og Riis, så gør de det også. [...] Måske skriver jeg en annen tredje (og fjærde) akt engang. Men det svider ænnu i mig æfter denne dype fejltakelse. (Bjørnson ”Til Ludvig Josephson” Koht 153)

Det som hadde ødelagt stykket, var ikke bare det at det tyske publikum lo av og tok parti for Christensen og Riis, men at de nå hadde gitt andre lov til å gjøre det også. Bjørnson fryktet et slikt utfall, fordi størstedel av publikum var Riis' og Christensens ”slægt eller venner”, som han skriver til Josephson, og nettopp dette var risikoen ved et slikt stykke. Både Christensen og Riis var representanter for den typiske borgeren. Publikum som kjente seg igjen i disse dramatiske personene, kunne velge enten å ta inn over seg moralen forfatteren ville formidle, eller å overse dette og ta antagonistenes parti. Det var det siste som skjedde i Hamburg.

På tross av nederlaget i Hamburg ga ikke Bjørnson opp stykket. Om folk tok parti for antagonistene i stykket, måtte han endre disse, så publikum kunne ta Svavas parti. Da folk tok parti for Christensen og Riis, tok de også parti for Alf. Publikum så det ikke som Svavas rett å

kreve noe av ham. Forfatteren skriver selv at han kanskje ville omskrive tredje akt, men han gjør også endringer i møtet med Svava og Alf, så Alf i 1886-versjonen fremstår som mindre sympatisk enn i førsteutgaven. Bjørnson måtte gjøre Alf mindre sympatisk, Christensen mer hensynsløs og Riis mer latterlig og karikert for å få frem sitt budskap.

3.3.2 Stykkets oppbygging

Kan hende var det ikke bare stykkets fall på det tyske teateret som førte til endringene, men mottakelsen i Hamburg førte også til at andre teatre kviet seg for å sette opp stykket. Teatersjefen på Christiania Theater var også usikker på rollelisten. Han skriver til Bjørnson i 1883:

Hva Udsigterne for dets Modtagelse hos Publikum angaar, tør jeg derom ingen Formening have. At det læses med meget interesse af Alle er vist ingen Tvivl om; ved Opførelsen kan jo paaregnes en ganske annerledes Forstaaelse af Stykkets Ide og Udvikling her end i Hamburg; desuden vil jo det Navn udøve sin Inflydelse, men paa den anden Side maa det kanskje indrømmes, hva flere Kritikere har fremholdt, at rigtig scenisk Virkning vanskelig vil tilveiebringes i de sidste Akter, hvis ikke Udførelsen er desto mer glimrende. (Schrøder *uten tittel*, Næss 194)

Schrøder var i tvil om de siste aktene egnet seg for scenen. Han trodde ikke skuespillerne kunne makte rollene, fordi stykket stilte ”store Fordringer til de Spillendes Kunst, Intelligens og hele Personlighed” (Schrøder *Uten tittel*, Næss 194) som han skriver videre i samme brev. Stykket ble derfor ikke satt opp i Norge før den neste versjonen forelå. Tilbakemeldingene fra Schrøder kan ha ført til at han gjorde endringer i de to siste handlingene. Han ønsket kanskje å gjøre stykket mer effektivt for teateret. I bladet ”Framåt” kunne en lese følgende, høsten 1886: ”Som bekjendt maatte Bjørnson i Sommer tage Stykket for sig og omarbeide det betydeligt for at det skulde tage sig ud i dramatisk Henseende” (Christiansen 5).

Det var ikke bare selve oppsetningen Bjørnson fikk tilbakemeldinger på; også stykket som lesedrama ble kritisert av blant andre Henrik Ibsen og Amalie Müller (Skram). Ibsen skriver til Hegel 16. oktober 1883: ”Hvad publikum og kritiken siger om Bjørnsons 'En hanske' finder jeg ikke ubeføjet; det er ikke noget heldigt arbejde” (Ibsen ”Til Frederik Hegel” Bull, Koht og Seip 529). Og i et brev til Bjørnson i januar 1884, oppfordrer han ham til selv å ta mer ansvar for oppførelsen: ”til lykke med 'En hanske' og 'Over ævne'! Sæt dem nu selv i scene” (Ibsen ”Til Bjørnstjerne Bjørnson” Bull, Koht og Seip 11). Amalie Müller kom også med en anmeldelse av stykket i *Dagbladet* 1. november 1883. Hun skriver innledningsvis:

Stoffet er blandt andet for vidtomfattende til ikke at maatte sprænge den strengt begrænsede dramatiske Ramme, hvorved Muligheden for en tilfredsstillende Løsning med det samme er røget i Luften. Hvis

Forfatteren havde ladet Konflikten udvikle sig mellem Alf og Svava alene, med den nødvendige Indblanden en miniature, der bestaar af Forældre eller Foresatte, Slægt og Venner, Doktor og Sjælesørger, vilde en ganske anderledes virkningsfuld Sukces være opnaaet. (Müller, ”Bemærkninger til 'En hanske'” Anker og Beyer 180)

Hun mente stoffet var for vidtomfattende, og at for mange personer deltok i konflikten. Hun var også misfornøyd med at stykket ikke svarte helt til sjangeren, og skriver videre:

Det Fodfæste for Indtryk og Omdømme, som første og tildels anden Akt har givet, forrykkes i tredje, og naar man lægger Bogen sammen, har man glemt, at det man læste var et Drama,[...] Man tror at have studeret en brilliant skrevet Afhandling om meget interessante Problemer, og er optaget af at bryde sit Hoved med at finde Rede paa alle de Betragtninger, Svar paa alle de Spørgsmaal og Tvil, som denne Studie har fremkaldt hos os. (Müller, ”Bemærkninger til 'En hanske'” Anker og Beyer 180)

Kanskje kan anmeldelsen få noe av æren for at forfatteren senere strammet replikkene og gjorde dem kortere og mer konsise. Det er gjennomgående for hele dramaet at både møter og replikker er mer komprimerte og direkte i 1886-versjonen.

3.3.3 Renhets- og kjærlighetsmotivet

Da *En hanske* kom ut første gang, mente Bjørnson at avslutningen på stykket var den eneste mulige. Han skriver til Ann Margret Holmgren 20. september 1883:

Enden på boken er den eneste mulige, og er så klar, så klar! De får nu gå hver sin arbeids-vej; de får arbejde sig sammen. Hun vil i sit arbeidsliv lære, at der er mere, som der er værdt at ta hensyn til hos en duelig, stærk man, som elsker hænne; og han, at et arbeids-liv rænsker vore lyster, udskiller og omdanner, så *han en gang siker på sig selv (komme hvad der vil!)* kan by henne sin hånd. (Bjørnson ”Til Ann Margret Holmgren” Anker, Bull og Lindberger 148)

Bjørnson trodde at Alf gjennom arbeid og renselse kunne forandre seg, men selv om han mente at Svava burde tilgi ham, mente han at slik det til nå hadde vært, kunne det ikke fortsette.

Samfunnet måtte begynne å ta ansvar for den rådende dobbeltmoralen. Han skriver videre i brevet til Holmgren:

Men således som han tænkte, straks han blev forælsket, da at kunne slutte med friller og begynne med en kone-frille... det bør ikke længer kunne gå. Er galt skét, fordi samtiden her ænnu ikke har reist *noget* ansvar, – væl, så må en rænskende utvikling lægges mællem ungkarle-livet og ægteskapet, – – mer *tør* jeg ikke kræve; mer *vil* jeg heller ikke kræve. (Bjørnson ”Til Ann Margret Holmgren” Anker, Bull og Lindberger 148)

Det at publikum likevel ikke tolket stykket slik Bjørnson hadde håpet, kan ha fått ham til å innse at Riis’ og Christensens ”slægt og venner” ikke ønsket forandring. De ville nødig gi fra seg retten de hadde før (men også i) ekteskapet. Denne motviljen kan ha vært med på å få

ham til å skjerpe tendensen. Mannen skulle ikke gå seirende ut av stykket. Bull hevder også at Bjørnson begynte å tvile på ”om en hæderlig kvinne burde være villig til at tilgi” og også på sannsynligheten av at Svava, med hennes egenskaper og utvikling, i det hele tatt skulle kunne tilgi ham (*Samlede Bd. 5, 7*). I 1883-versjonen innser Svava at hun burde tilgi, da det også er samfunnets skyld. I 1886-versjonen er hun kompromissløs, det finnes ingen nåde for Alf, han må selv ta hele skylden.

Det kan se ut til at en av grunnene til at forfatteren endret stykket var fordi han sterkere ville definere ”kjærligheten”. Han skriver i *Dagbladet* 10. november 1886: ”I Svavas Arv, og især i hendes Utvikling, er Kyskhed saaledes sammenlevet med et hvilket som helst andet Krav, hun kan stille til en Mand, at den Dag *det* krænkes, har intet andet Værd” (Bjørnson, *Samlede Bd. 5, 9*) og videre skriver han om hvorfor Svava kastet hansken: ”Hvorfor?... I *Kraft af sin Kjerlighed*. Det var nættop den, som var krænket; det stærkeste i den” (Bjørnson, *Samlede Bd. 5, 9*). Et eksempel: Svava har fått blomster av damekvartetten dagen etter avsløringen av Alf og sier til dem: ”Å, lad os passe på, så de ikke dør straks, *de også*” (Bjørnson, *Samlede Bd. 9, 322*). Blomster forbindes gjerne med kjærlighet, og vi kan tolke dette som at *hennes* kjærlighet har sluknet, men at hun ikke ønsker det samme for disse blomstene.

3.3.4 Kvinnesaken

Det var ikke bare andres reaksjoner på stykket som førte til at Bjørnson ville endre stykket. Hans egen polemikk i sedelighetsdebatten ble stadig alvorligere, og i årene 1886–1887 skrev han flere innlegg om dette spørsmålet, noe som ledet fram til hans store foredragsturné med ”Engifte og mangedigte” i 1887 (Bull, *Samlede Bd. 5, 8*). *En hanske* var ikke bare en kritikk av dobbeltmoralen, den slo også et slag for likestillingen og kvinnesaken, og var en tale rettet til kvinnene. Amalie Müller skriver i sin anmeldelse:

Bjørnson retter fortrinsvis sin Tale til Kvinderne. Det er af dem, at Fordringen skal stilles og Kravet rejses. Men førend dette kan ske, maa Kvinderne være opdragne til en kraftigere udviklet sædelig Æresfølelse. Her staar endnu meget tilbage at ønske. (Müller, ”Bemærkninger til 'En hanske'” Anker og Beyer 181)

Müller etterspør strengere krav til kvinnen, for det var hun som igjen måtte stille krav til mannen. Det at Svava i 1883-versjonen åpner for å gi Alf en ny sjanse, kan nemlig også tolkes som at kvinnene har tapt. Det hun kjemper for gjennom hele stykket er jo nettopp en forståelse for at hun som kvinne bør kunne kreve det samme av mannen som av seg selv. Det at Bjørnson velger å lage en uforsonlig slutt i neste versjon, kan tyde på at han nå mente at kvinnene ikke

skulle akseptere en mann med en fordervet fortid. Mange kvinner var, nettopp som Svava oppdratt til å ”ta feil”. Jæger og Anderssen (752) trekker frem at Bjørnson senere tar opp dette i *Det flager*. Her knytter forfatteren oppdragelsen til den ”uvitenheten” som kalles bluferdighet. Denne bluferdigheten blir stemplet som skadelig fordi den gjør kvinnene usikre, og kan føre til at de bukker under, noe de ikke ville gjort om de hadde hatt kunnskap.

Også den danske dikteren Erik Bøgh kommenterer *En hanske*. Han ironiserer i *Dagens Nyheder* 23. september 1883, over avslutningen i 1883-versjonen, og over årsaken til at Svava velger å tilgi Alf (Bredsdorff 47). For det pussige er at hadde hun ikke oppdaget fedrenes synder, ville hun kanskje fortsatt i slutten av stykket ha fastholdt sitt ideale krav. Det er et paradoks at avsløringen av fedrenes misgjerninger, skal føre til tilgivelse for samme misgjerning, og at hun tilgir Alf fordi han gjør som andre før ham. Svava sier også i 1883-versjonen ”Der er dem, som vil svare: havde hun ikke elsket, så havde hun nok også tilgit” (Bjørnson, *Samlede Bd. 5*, 68). Betyr dette at hun tilgir ham fordi hun ikke elsker ham lenger?

Vi kan anta at det var flere årsaker til at Bjørnson valgte å endre stykket. Det var særlig tendensen, men også oppbyggingen og de to siste aktene som ble kritisert. Vi kan sette frem fire hovedpunkter som sannsynlige årsaker til at han valgte å gjøre endringene:

1. Hans egen oppfatning. Førte en sterkere polemikk i sedelighetsdebatten generelt.
2. Responsen på teaterstykket
  - publikum holdt med antagonistene
  - rollelisten tilsa at det ble vanskelig å sette opp flere steder
3. Responsen på lesedramaet
  - for langt og omfattende
  - for mange deltakende i konflikten
  - tendensen var feilslått
4. Kvinnesaken
  - kvinnene måtte også ta ansvar for den rådende dobbeltmoralen
  - kvinnene burde ikke tilgi en mann med en mann med uren fortid

Bredsdorff (79) hevder også at grunnen til endringene skyldtes at den nordiske debatt om kjønnsmoralen i mellomtiden var kommet i full sving, og at dette hadde tvunget Bjørnson over i mer ytterliggående synspunkter enn han opprinnelig representerte. Men hva førte endringene så til? Forestillingen på Christiania Theater i 1886 kan karakteriseres som vellykket fra forfatterens side. Oppsetningene i København og Stockholm derimot, kunne ligne den på Hamburgs Stadttheater tre år tidligere. Det kan hende at Bjørnson etter dette valgte å la stykket

ligge, og at dette er årsaken til at den endrede versjonen aldri ble trykt på norsk. Dramaet fikk konsekvenser, både for den pågående sedelighetsdebatten, forfatterens forbindelser, for litteraturen, og for synet på dobbeltmoral, kjønn og likestilling generelt.

3.4 Konsekvenser av *En hanske*

I 1884 kom *Det flager i byen og på havnen*, en roman der Bjørnson forsøker å utdype og videreføre de synspunkter som lå til grunn for *En hanske*. Boken har en didaktisk tendens og handler om mannlig avholdenhet før ekteskapet, og gjenspeiler også Spencers oppdragelsesteorier.¹⁸ Bjørnson ga seg ikke med dette, og hele 60 ganger i perioden 1886-87 fremførte han sin tale ”Engifte og mangegifte” der han hevder at god moralsk menneskelig utvikling peker mot engifte. Mange ble etter hvert lei av Bjørnsons innlegg i debatten. Georg Brandes mente romanen var ”fæl”, og J. P. Jacobsen skrev til Edvard Brandes at han var lei av forfattere som skulle sette problemer under debatt (Collin og Eitrem 65). Bredsdorff (57) siterer Edvard Brandes svar: ”Jeg kan ikke lenger udholde kønslig Moral – jeg synes, at Bjørnson på dette Punkt lyver saa slemt som de værste Præster”.

En hanske innledet den store sedelighetsfeiden i 1880-årene, som etter hvert skulle splitte det moderne gjennombrudds tilhengere. Bjørnson gjorde seg nemlig til fiende med alle, både konservative og radikale, og både dramaet, romanen og foredragsturneen skapte stor uvilje mot ham i bohemkretsen, og førte til brudd med G. Brandes, Garborg og Strindberg. Han fikk derimot støtte av kvinnebevegelsen som forsvarte dramaet *En hanske* og moralen som lå bak. Debatten vedvarte hele 1880-tallet, og førte til at det dannet seg ulike grupperinger som alle ønsket å fremme sitt syn. Det vil være for omfattende å ta for seg debatten som fulgte i sin helhet, men jeg vil komme med noen eksempler på debatter og reaksjoner som kom i etterkant av utgivelsen av *En hanske*.¹⁹

3.4.1 Avisfeiden

Bjørnsons drama ble debattert i avisene, og særlig mellom Bjørnson og kritikeren Irgens-Hansen. Bredsdorff (67) refererer til Irgens-Hansen som skriver om Svava i *Dagbladet* i

¹⁸ Bjørnson var i 1880-årene inspirert av bl.a. Spencer med sin oppdragelselære, Malthus’ befolkningslære og sosialdarwinismen (Se bl.a. Koht s. 174, 256, 261, 268 og 272, Bredsdorff s. 34 og Engelstad s. 10).

¹⁹ Sverre Kværner har i sin hovedoppgave ”*En hanske*” og diskusjonen om hanskemoralen fra 1883 til 1887-88, fra 1947 tatt for seg spesielt *En hanske* og debatten som fulgte. Her trekker han inn en mengde taler, brev og særlig avisartikler fra perioden 1883-88.

november 1886 at: ”hendes Kjærligheds Evne ikke fungerer; under hendes Dyds Fernis bor et forkrøblet Hjerte, som end ikke magter Kjærlighedens første Livsytring: Forstaaelse”, og senere i samme avis skriver han om hanskekastningen og dens formål:

I første Udgave er Hanskens Kastning et Svar paa Alfs principmæssige Hævden af, at der er Forskjel mellem Mand og Kvinde i Kjøns spørgsmaalet, saa der kaster Svava Hansken paa hele sit Kjønns Vegne. Men her kaster hun den, fordi hun, hun alene, blir krænket af denne Mands Raahed, – der han gjør hendes Kjærlighedstegn om til Vaaben i en lumpen Ordstrid. Disse Ting i sin Almindelighed maa sees historisk. Kjønsforholdet og alle derpaa hvilende Kjærlighedsforhold er en Knude, som ikke løses ved et kategorisk: Du skal ikke! (Irgens-Hansen, i Bredsdorff 69)

Marcus J. Monrad tok også sterkt avstand fra *En hanske* og skriver i et brev som ble offentliggjort i *Luthersk Ugeskrift* 13. November 1886:

Det er sandt nok, at sædelig Renhed ligesaa vel er Mandens, som Kvindens Pligt, og at de i denne Henseende er lige for Gud. Men deres sociale Stilling er og maa være forskjellig, og Samfundets Fordringer til begge har ikke samme Modalitet. (Monrad, i Bredsdorff 72)

Monrads uttalelser skapte sterke reaksjoner i kvinnebevegelsen, noe jeg kommer tilbake til, og disse kvinnene tok Bjørnsons parti. Dramaet fikk også konsekvenser utover dette.

3.4.2 Bruddet med Strindberg, Garborg og Brandes

Bjørnson og Strindberg møttes første gang i Paris i slutten av 1883, og ble gode venner. Begge var likevel klar over at de hadde ulike syn på ekteskap og kjønns moral, og da Strindberg skrev novellesamlingen *Giftas* våren 1884, en bok han selv kalte ”horboken”, skrev han samtidig til en venn 22. juli 1884: ”men jag skäller på Ibsen för hans satans idealism i ett Dockhem.

Bjørnsons Handske ligaså. Fånig kurtis, gammaldags galanteri. Ska inte pojkar nu heller få knulla, när man vill skaffa flickorna frihet till det” (Strindberg ”Kära Broder St!” Eklund 270). På høsten kom boken ut anonymt, og innledningsnovellen ”Dygdens lön” var et direkte oppgjør med Bjørnsons hanskemoral. Novellen handler om en ung mann, som på tross av sin erotiske natur lever et kyskt ungdomsliv, men med fatale følger. Strindberg mente det var farlig å tvinge unge gutter i kjønnsmoden alder til seksuell avholdenhet. Boken ble beslaglagt etter bare en uke, og den ble satt under offentlig tiltale (Bredsdorff 86).²⁰ Bjørnson og Strindberg brevvekslet mye i tiden etterpå, noe som etterhvert utviklet seg til en bitter krangel. Bjørnson skriver til Hedlund i oktober 1884: ”Alle stormede på mig, at jeg skulde få ham til at vedgå forfatningen af sin bok, og at reise hjem. I meget milde, men bestemte ordelag gjorde jeg ham

---

²⁰ Bare 461 eksemplarer av boken ble konfiskert, resten av opplaget på i alt 4000 eksemplarer var allerede solgt.

opmærksom herpå, og talte jævnt diskusjonsmæssig om hans bok ved siden af” (Bjørnson ”Til S. A. Hedlund.” Koht 256), men Strindberg tok Bjørnsons råd som et forsøk på formynderi, og skriver til ham 14. oktober 1884:

Kära bror! Din oförsämndhet gör dig liten.[...]Var icke gammalmodigt romantisk! (Man skrattar åt dina proklamationer i tidningarne.) Var sann! Björnson! Du är falsk som en festtalare. Var sann! I detalj! Du erkände för mig att du skrivit En handske för att få kvinnorna med dig, då alla andra öfvergafvo dig! Var omoralisk Björnson, så som du var i din ungdom, ty den dygd, som kommer efter 50 år, den duger icke att predikas! Där har du svar på tal! [...]Din forne vän August Strindberg. (Strindberg ”Ers majestet!” Eklund 355)

Bjørnson skrev en redegjørelse om sitt syn på ”Giftas” før han mottok Strindbergs brev. Han lar likevel svenske *Dagens Nyheter* trykke det 20. oktober. Her skriver han at han ikke forstår hvorfor boken ble beslaglagt, og skriver at ”Spøragsmaalet er ikke, om han siger meget, som, efter vor Mening, er fejlagtig. Spøragsmaalet gjælder, om han faar tale” (Bjørnson, *Artikler og taler* 28). Han redegjør også her for uenigheten mellom dem: ”min nye bok [dvs. *Det flager*] møter hans som den ene klinge møter en annen” (Bjørnson, *Artikler og taler* 28). I november skriver han likevel til sin venn Werenskiold:

Samtidig med at jeg skrev det om Strindberg, skrev han mig til det simpleste, mest svinske, det råeste brev, som jeg har sét, æn sige mottaget. – Og det fordi jeg nætop ikke tilbeder hans bok, og især fordi jeg sa ham, at rejste han ikke hjem, så var det forbi med hans inflydelse i Sverige. Fyren er næmlig en kujon, som de fleste onde folk. (Bjørnson ”Til Erik Werenskiold.” Koht 273)

Da Strindberg senere fikk lese Bjørnsons artikkel i *Dagens Nyheder*, skriver han et telegram til Bjørnson hvor han beklager seg, men Bjørnson var redd dette bare var et stemningsutslag (Bjørnson 1884, i Koht 260).²¹ Bjørnson vil ikke ha noe med Strindberg å gjøre, og protesterte også mot Strindbergs utsagn om at han skrev *En hanske* for å få kvinnene med seg. For Bjørnsons vedkommende var vennskapet over.

Noen måneder senere går så Arne Garborg til angrep på hanskemoralen, også han gjennom novellesjangeren. Novellene ”Ein Ungkar” og ”Ungdom” i samlingen *Forteljingar og Sogur* (1884), representerte oppgjøret med Bjørnson. Novellen ”Ungdom” handler om unge mennesker, om forelskelse og utroskap. Per, en av hovedpersonene i novellen får tilsendt en bok av sin forlovede, som viser seg å være *En hanske*. Hun vil at han skal tenke gjennom moralen i stykket, men Per holder av jenta han har vært utro med; hun er umoralisk, men ærlig. Han sender boken tilbake til sin forlovede og ber henne lese den en gang til, og deretter svare

---

²¹ Strindberg led i store deler av livet av psykiske lidelser og var svært paranoid.

ærlig på om hun virkelig ikke hadde ”gjevi nokon annan so mykje som eit blidt Ord” (Garborg 252). Garborg ville latterliggjøre Bjørnsons forsøk på å belære og moralisere, og kan hende var kommentaren ovenfor rettet mot Bjørnson selv. Han hadde jo, som ovenfor nevnt, heller ikke vært noen asket i sin ungdom.

Brandes støttet Garborgs innlegg i debatten, og syntes godt om at han lo ”af visse store, som realistiske Fritænkere forklædte, Lægprædikanter, der stedse mer synes at løbe sig fast i den Opgave at forbedre Boniteten af de ugiftes Coelibat” (Brandes 470). Han mente novellen hadde en brodd mot hykleriet i samfunnet. Kommentaren vakte stor forargelse i Danmark, og ble oppfattet som en utvetydig spydighet mot Bjørnson og tendensen i *En hanske* (Bredsdorff 104). Brandes (472) skriver videre:

Askesen, som den for Øjeblikket øves af det store Flertal blant de højere Stænders ugifte Kvinder, er en Ulykke, en naturstridig Ting, et Offer som mange Gange bringes en værdiløs Fordom. Driftlivet er og bliver Jordbunden for Fantasiens og Skønhedens Blomst ikke mindre end for giftige og stinkende Vækster.
(Brandes 472)

Brandes forsvarte den frie kjærligheten, og ville ikke støtte den sedelighetslæren Bjørnson formidlet, da han mente denne var naturstridig, og ville skade mer enn den ville gagne. Den danske filosofen og embetsmannen Viggo Drewsen tok Bjørnsons synspunkter i forsvar.²² Han mente at Brandes, Strindbergs og Garborgs programerklæring om seksuell frihet var mer skadelig enn seksuell avholdenhet, fordi dette kunne føre til ”at der blev født mange uægte børn, eller at der blev anvendt 'unaturlige Midler'” (Drewsen i Bredsdorff 106).

3.4.3 Uviljen i bohemkretsen

I desember 1885 ble Hans Jægers bok *Fra Kristiania-bohemen* beslaglagt, og det ble bestemt at forfatteren måtte mentalundersøkes for å kunne bestemme om han kunne bli satt under tiltale. Selv skal forfatteren ha uttrykt at boken var et innlegg i kampen ”for at undergrave de tre gigantiske granitkolosser, som bærer den gamle kultur og det gamle samfund og holder al aandsfattigdommen oppe –: kristendommen, moralen og det gamle retsbegreb” (Bredsdorff 119). Jæger karakteriserte ekteskapet og den sosiale urettferdigheten som samfunnets største onder, og bohemene mente disse kunne avløses av fri kjærlighet og sosialisme. Så lenge dette ikke skjedde, ville usedeligheten bestå (Bredsdorff 120). Jæger var ikke enig med Bjørnson i hans syn på usedeligheten, og boken som skapte mye oppstyr i Norge protesterte mot det

---

²² Viggo Drewsen skrev blant annet *Forholdet mellem Mand og Kvinde*, 1884.

Bjørnson, Ibsen og Kielland ville formidle med sine 1880-tallsverk. Bjørnson hadde også flere henvisninger til bohemenes frie kjærlighet i 1886-versjonen. Etter at Riis har nevnt for Christensen at Svava vil at mennene skal bli som de unge pikene, sier Christensen: ”Men småpigerne nutildags,.. det er jo det motsatte, de vil” (Bjørnson, *Samlede Bd. 9*, 332).

3.4.4 Kvinnebevegelsen

Det var ikke bare hanskemoral som ble debattert i 1880-årene. Likestilling var et diskutert tema, både når det gjaldt rett til skilsmisse, yrkesliv, utdanning og stemmerett. Norsk kvindesaksforening ble stiftet av Gina Krogh i 1884 som et resultat av dette, og disse kvinnene innledet mange av sakene som senere ble sentrale i sedelighetsdebatten.²³ Flere kvinner var aktive skribenter i avisene; blant annet skapte Monrads innlegg i det kultur-konservative *Luthersk Ugeskrift* 13. november 1886, reaksjoner i kvinnebevegelsen. Monrad skriver “om Fordringen til Mandens Rygte skal være ligesaa streng, som til Kvindens –: saa vil det ikke vare længe, før man omvendt fordrer den samme Frihed for Kvinden som for Manden [...] Kvinden skal være Mandens Sædeligheds-ideal” (Bredsdorff 73). I *Dagbladet* kom en rekke innlegg mot Monrad. Ragna Nielsen skriver at av alle angrepene på *En hanske* er ingenting verre enn Monrads brev ”I sin hadske Mangel paa Vilje til at forstaa” (Bredsdorff 73). Monrad mente nemlig at kvinnelig usedelighet var verre fordi den ville bringe uberettigede barn inn i familien. På dette svarer Bjørnson 24. november i *Dagbladet*:

For at danne Familje maa Manden være med; envidere finder vi, at det ”at bringe uberettigede Børn ind i Familjen” ikke synderlig vel kan gaa for sig nutildags, uten at Manden ”bringer” sit Bidrag. Selvfølgelig finder vi ogsaa, at han gjør sig skyldig i like stor Synd mot ”Familjen” som Kvinden. (Bjørnson i Bredsdorff 74)

Det var flere kvinner som reagerte på Monrads innlegg. I et anonymt hefte som kom ut i Kristiania i desember 1886 fnyser Helene Dickmar av Monrad som hun mener forlanger

Ubetinget sædelig renhed af qvinden. Næsten ubetinget sædelig renhed af manden. En liden aabning, bare en bitte liden ventil, maa der være for manden – for ellers er De bange for, at den ideale fordring skal sprænge i luften. [...]Dobbelt vil vi takke ham for hans modige færd. Han mister ikke tærren ved Deres brev – men der er en magt, det tør hjælpe til at svække – og det er kristendommen. (Dickmar i Bredsdorff 77)

Det siste var en hyllest til Bjørnson. Han skriver til Holmgren om denne avisdebatten, 8. desember 1886: “Jeg kan se, at du har ikke læst hvad jeg har ført for en kamp i anl. 'Hansken'.

²³ Flere kvinner brukte dramasjangeren for å ta opp spørsmål knyttet til sedelighetsdebatten. Her kan nevnes Lefflers *sanna kvinnor* (1883) og *Hur man gör godt* (1885), Agrells *Dömd* (1884), Gads *Et Sølvbryllup* (1890) og Benedictssons *Den bergtagna* (1890).

Dels med gamle horkarle, dels med filosofer og teologer. Jeg tror, jeg har gjort det godt; i alle fall har en mængde kvinner takket mig” (Bjørnson ”Til Ann Margret Holmgren” Lindberger, Anker og Bull 314). Også i Danmark støttet kvinneforeningen ham. Elisabeth Grundtvig som var lærerinne, medlem av Dansk Kvindesamfund og redaktør i bladet *Kvinden og Samfundet*, spør i foredraget ”Nutidens sædelige Lighedskrav” om likestilling betød at kvinnene skulle overta mennenes seksualmoral, eller om mennene omvendt skulle lære kvinnenes selvbeherskelse. Hun selv argumenterte for det siste og tar i sitt foredrag Bjørnsons ”hanske” i forsvar (Grundtvig 81-93). Selv skriver hun til Bjørnson i 3. august 1887: ”Men det er ikke blot mig, som trænger til den Glæde og Styrke, Deres Ord giver; det er alle Sagens Venner her hjemme” (Grundtvig ”Til Bjørnstjerne Bjørnson!” Anker, Bull, Nielsen 287).

Det hersket altså ulike meninger om Bjørnsons ”hanske”, men det som er sikkert, er at den fikk stor betydning for debatten som utspilte seg videre i Skandinavia i 1880-årene. Debatten hadde nær sammenheng med de sosiale problemene i tiden, og førte også til en hissig debatt rundt spørsmålet om prevensjon og classeskille. Det var ikke bare et problem i byene, men også på landet utnyttet unge bønder tjenestepiker og husmannsdøtre. I bladet Social-demokraten skriver A. C. Meyer 16. april 1886 en artikkel med tittel ”Revolutionære Mænd og sædelige Kvinder”, hvor han trekker frem prostitusjonen som kapitalismens verk. Han mente at kvinnens likestilling bare kunne bli gjennomført dersom hun ble økonomisk likestilt med mannen (Bredsdorff 245). Disse eksemplene viser at *En hanske*, i likhet med en rekke andre realistiske dramaer, var med på å trekke frem beslektede sosiale og samfunnsrettede spørsmål, som fikk stor betydning både for samtiden og for ettertiden.

4 Konklusjon

4.1 Svar på problemformuleringen

Jeg har i denne oppgaven drøftet Bjørnsons drama *En hanske*. Jeg har gjort rede for hva som er endret i 1886-versjonen sammenlignet med 1883-versjonen, og diskutert ulike grunner til at forfatteren valgte å omarbeide den første utgaven. Videre har jeg drøftet noen av konsekvensene dramaet fikk for den pågående sedelighetsdebatten.

I begge analysene valgte jeg å se på handling, dramatiske personer, tendens og budskap, og kom frem til følgende endringer i 1886-versjonen: Møtene er kortere, og replikkene mer direkte og utilslørte. Samtidig lar samtalene oss få vite mer om forhistorien, som her er enda mer dramatisk. Spenningstoppene er ytterligere skjerpet, og avsløringene av de ulike sidesprangene blir avslørt på mer brutale vis. Personene i stykket gjennomgår heller ikke noen utvikling, og opplever ingen gjenkjennelse, erkjennelse eller ny innsikt i 1886-versjonen; dette gjelder både fru Riis, Svava og Alf. Samtidig er Nordan tatt ut i denne versjonen. Tendensen er også skjerpet. Den uforsonlige slutten fører til at tilskuer og leser sitter igjen med et inntrykk av å ha overvært et drama med en tragisk skjebne, også for Svava. Stykket er kanskje likevel mer effektivt som teater. Tilskuerne får del i mer, ting skjer raskere, og det er mer dramatik, handling og dynamikk i stykket. Vi kan også lettere stille opp to klare lag, med menn på den ene siden, og kvinner på den andre. Stykket fikk likevel ikke den mottakelse forfatteren hadde håpet på.

Etter en gjennomgang av brev, artikler og taler fra perioden 1883–1886, går det an å stille opp flere mulige årsaker til at forfatteren valgte å endre stykket. Publikum på det tyske teatret misforsto kanskje stykket. De tok i hvert fall Christensens og Riis' parti, og ga dermed andre lov til å le av og ta parti for antagonistene i stykket. Bjørnson fikk også tilbakemelding om at rollelisten tilsa at det ville bli vanskelig å sette opp stykket i Norge, og at stykket som lesedrama ble for langt og komplisert. Dette, og det at folk tok parti for antagonistene, kan ha ført til at han komprimerte møtene og gjorde replikkene mer direkte og utvetydige. Bjørnsons egen polemikk ble også sterkere i debatten; han begynte å tvile på om en hederlig kvinne som Svava burde og ville kunne tilgi Alf og hans fortid. Han ville også sterkere definere

kjærligheten, og han ville formidle at Svava avviste Alf i slutten av stykket i kraft av sin kjærlighet. Det var det sterkeste og mest verdifulle i denne som var blitt brutt, og derfor var en forsoning nå umulig. Kvinnesaken fikk også stor betydning for ham. Müller etterspør strengere krav til kvinnen, for det var disse som igjen måtte stille krav til mennene. Dette kan ha ført til at forfatteren nå ville rette budskapet mer direkte mot kvinnene, og få dem til å stille strengere krav til sin utkåredes fortid.

4.2 En bevisstgjøring av det edisjonsfilologiske aspektet

Gjennom grundige analyser av de to primærtekstene, samt den supprimerte utgaven fra 1883, den svenske oversettelsen fra 1887 og 2. opplag fra 1902, kan jeg stille opp følgende påstand: En leser kan ikke gi en dekkende analyse av et verk uten først å ha undersøkt, gjennom nærlesning og sammenlikning, om det finnes ulike versjoner eller utgaver av verket.

En utgave er sjelden endelig, og ulike analyser og konklusjoner kan bli resultatet, avhengig av om en tar for seg den ene eller den andre versjonen av et verk. En større filologisk bevissthet vil gi litteraturforskeren et sikrere grunnlag i analysen av et verk, fordi dette vil kunne belyse flere sider av verkets tilblivelseshistorie og forfatterens fremgangsmåter i arbeidet med det. I mange tilfeller er det førsteutgaven som legges til grunn. Dette er ikke feil, men må begrunnes. Om forfatteren senere har gått inn og gjort større omarbeidelser, må en kunne argumentere for utelatelsen av dette i en eventuell analyse. Et verk endrer seg ofte fra manuskript til førsteutgaven, og fra førsteutgave til senere opplag. En edisjonsfilologisk bevissthet er derfor viktig i arbeidet med skjønnlitterære tekster.

Denne oppgaven underbygger at nærlesning og sammenlikning av ulike versjoner og utgaver gir en bedre forståelse av den prosessen et verk gjennomgår, fra første manuskript foreligger til førsteutgaven ligger i bokhandelen, men også fra de første anmeldelser og tilbakemeldinger fremføres, til nye versjoner og utgaver foreligger. Resepsjonshistorien kan fortelle oss noe om hvorfor et verk blir omarbeidet, og omarbeidelsen kan igjen si oss noe om hvordan forfatteren har tolket resepsjonen. I en undersøkelse som denne blir samspillet mellom resepsjonshistorie, bokhistorie og edisjonsfilologi tydelig. Resepsjonen påvirker forfatteren til å endre verket, og den nye versjonen eller edisjonen kan igjen endre resepsjonen. Mottakelsen kan i mange tilfeller være årsaken til at det finnes ulike versjoner og utgaver av et og samme verk. *En hanske* er bare et av mange verk som har gjennomgått store omarbeidelser fra den første

versjonen ble supprimert og til det nyeste opplaget. Mitt formål har ikke vært å etablere en ny tekst, dette er en oppgave for edisjonsfilologen, men det har vært å tydeliggjøre hvor store forskjeller det kan være mellom ulike versjoner, og å vise i hvor stor grad resepsjonen kan påvirke og føre til at et verk endrer seg, og hvordan et verk kan påvirke samfunnet.

4.3 Avslutning

Det var ikke bare *En hanske* som fikk stor betydning for sedelighetsdebatten. Andre litterære verk, avisartikler, foredrag, taler og brev bidro også i denne diskusjonen. Likevel kan vi si at Bjørnsons drama var med på å forme en debatt som er blitt videreført, og som fortsatt pågår i vår tid. Selv om Bjørnson kanskje ikke er like aktuell i vår tid, er spørsmål om likestilling, prostitusjon, kjønnsroller og klasseskiller fortsatt nærværende, ikke minst i lys av en ny multikulturell situasjon der holdninger, konvensjoner og praksis bærer preg av stor variasjon og til dels motstridende tendenser. Andre verk av Bjørnson som kan nevnes i den sammenheng er for eksempel *Synnøve Solbakken*. Denne leses med stor interesse av en del innvandrere, der temaer som arrangert ekteskap, og ulik religiøs praksis kanskje er mer aktuell.

Dramaet har også bidratt til å bryte ned noe av tabustemplet mange av disse temaene har hatt. Engelstad (13) mener også at Bjørnsons syn kan knyttes til ”fremskrittstanken” som fortsatt lever i dag. Forskjellen er at vi nå har å gjøre med flere konkurrerende fremskrittvisjoner som har avløst hverandre. Her kan nevnes både evolusjonistiske, marxistiske, sosialdemokratiske, anarkistiske og feministiske teorier; og disse tankesettene eller ideologiene, har alle fremskritt som mål.

Bjørnsons drama og andre litterære innlegg i sedelighetsdebatten i 1880-årene, viser i tillegg hvordan litteraturen kan bidra til endring i samfunnet. Litteraturen har alltid påvirket samfunnet og samfunnet påvirker også litteraturen i stor grad, som jeg har vist i denne oppgaven. Når et verk først har skapt debatt, endres samfunnet eller tankegangen noe, og dette kan også kalles fremskritt. Likestilling, dobbeltmoral og kjønnsrolledebatten har kommet langt siden 1883, men en av årsakene til at disse samfunnsproblemene ble satt på dagsorden, var ikke minst Bjørnsons drama, *En hanske*.

Litteraturliste

Anker, Øyvind. *Christiania Theater's repertoire 1827–99: Fullstendig registrant over forestillinger, forfattere, oversettere og komponister. Sesongregister*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1956.

Anker, Øyvind og Edvard Beyer. "Og nu vil jeg tale ut" – "Men nu vil jeg også tale ud": *Brevvekslingen mellom Bjørnstjerne Bjørnson og Amalie Skram 1878–1904*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1982.

Anker, Øyvind, Francis Bull og Torben Nielsen. *Bjørnstjerne Bjørnsons brevveksling med danske 1875–1910*. København og Oslo: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag Gyldendal og Norsk Forlag, 1953.

Berg, Thoralf. *Teatret i Trondheim 1865–1911: strukturell utvikling, publikum og nasjonale aspekter*. Avhandling (dr. art). Trondheim : Institutt for kunst- og medievitenskap, Det historisk-filosofiske fakultet, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet: 2002.

Bjørnson, Bjørnstjerne. *En Hanske: skuespil*. København: Gyldendal, 1883.

Bjørnson, Bjørnstjerne. *En Hanske: skuespil*. Sufflørbok og arrangementsbok for Christiania Theaters oppførelse i 1886 (NB TSArk:2:952:b-c), 1886.

Bjørnson, Bjørnstjerne. "En Hanske: skuespil." 1886, del 2-3. Red. Bull, Francis. *Bjørnstjerne Bjørnson Samlede Digter-verker: Varianter. Standardutgave*. Bd. 9. København: Gyldendalske boghandel – Nordisk forlag Kristiania, 1920.

Bjørnson, Bjørnstjerne. *En Handske: Skådespel i tre Akter*. (oversatt av Cecilia Bååth-Holmberg) Stockholm: Z. Haeggströms Förlagsexpedition, 1887.

Bjørnson, Bjørnstjerne. "Uddrag af et Brev om Beslaglæggelsen af Strindbergs *Giftas*". Red. Collin, Christen Christian og Hans Thure Smith Eitrem. *Artikler og taler*. Bd. 2. Kristiania: Nordisk Forlag, København: Gyldendalske Boghandel, 1913. 27-29.

Blackwell, Elizabeth. *Vore Sønners og Døttres sædelige Opdragelse: Tanker til Overvejelse for Forældre*. København: Universitetsboghandler Gad, 1883.

Brandes, Georg. *Samlede Skrifter: Tredie bind*. København: Gyldendalske Boghandels Forlag (F. Hegel & Søn), 1900.

Bredsdorff, Elias. *Den store nordiske krig om seksualmoralen*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1973.

Bull, Francis. *Samlede Digter-verker*. (Bd. 5). København: Gyldendalske boghandel – Nordisk forlag Kristiania, 1919.

Bull, Francis. *Samlede Digter-verker: Varianter*. Bd. 9. København: Gyldendalske boghandel – Nordisk forlag Kristiania, 1920.

Bull, Francis og Morten Borup. *Georg og Edvard Brandes: brevveksling med Bjørnson, Ibsen, Kielland, Elster, Garborg, Lie*. Bd. 1. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1939.

Henrik Ibsen. *Samlede verker: hundreårsutgaven: Brev 1872–1883*. Red. Francis Bull, Halvdan Koht og Didrik Arup Seip. Bd. 17. 2. utg. Oslo: Gyldendal, 1999.

Henrik Ibsen. *Samlede verker: hundreårsutgaven: Brev 1884–1904*. Red. Francis Bull, Halvdan Koht og Didrik Arup Seip. Bd. 18. 2. utg. Oslo: Gyldendal, 1999.

Christiansen, Ulrik A. P. "Bjørnsons 'En Handske'". *Framåt*. Göteborg: Göteborgs Kvinnoförening. 24, 1886 (5-7).

Collin, Christen Christian og Hans Thure Smith Eitrem. *Artikler og taler*. Bd. 2. Kristiania: Nordisk Forlag, København: Gyldendalske Boghandel, 1913.

Eklund, Torsten. *August Strindbergs brev 4: 1884*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 1954.

Engelstad, Fredrik. "Bjørnstjerne Bjørnson og sedeligheten. Noen kommentarer til 'Engifte og mangesifte'" *Bjørnson-årbok: Fred er ei det beste*. Bd. 2. Red. Knut Imerslund. Follebu: Aulestad forlag, 1999. 7-17.

Garborg, Arne. *Forteljingar og Sogur*. Kristiania: Centraltrykkeriet: Olaf Huseby og Olaf Olsen, 1884.

Gibaldi, Joseph. *MLA Handbook for Writers of Research Papers*. New York: Modern Language Association of America, 2003.

Grundtvig, Elisabeth. "Nutidens sædelige Lighedskrav: Indledning til en Forhandling i Dansk Kvindesamfund, 16. Marts 1887". Særtrykk i *Kvinden og samfundet*. København: 1887.

Helland, Frode og Lisbeth Pettersen Wærp. *Å lese drama*. Oslo: Universitetsforlaget, 2005.

Hov, Live. "Det nye og farlige teater. Ibsen, Bjørnson og Strindberg." *Det stadig moderne gennembrud*. Red. H. Hertel. København: Gyldendal, 2004. 199-222.

Jordheim, Helge, Anne Birgitte Rønning, Erling Sandmo og Mathilde Skoie. *Humaniora: En innføring*. Oslo: Universitetsforlaget, 2008.

Jæger, Henrik og Otto Anderssen. *Illustreret norsk literaturhistorie*. Bd. 2. Kristiania: Bigler, 1896.

Keel, Aldo. *En biografi 1880-1910*. Gjøvik: Gyldendal Norsk Forlag ASA, 1999.

Koht, Halvdan. *Kamp-liv: brev fra Bjørnstjerne Bjørnson 1879-1884*. Bd. 2. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1932.

Kværner, Sverre. *"En Hanske" og diskusjonen om hanskemoralen fra 1883 til 1887–88*. Hovedoppgave (2265). Oslo: Universitetet i Oslo, 1947

Lindberger, Örjan, Øyvind Anker og Francis Bull. *Bjørnstjerne Bjørnsons brevveksling med svenske: 1858–1909*. Bd. 2. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 1960.

Longum, Leif. *Å lese skuespill: En innføring i drama-analyse*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1976.

Lothe, Jakob, Christian Refsum og Unni Solberg. *Litteraturvitenskapelig leksikon*. 2. Utgave. Oslo: Kunnskapsforlaget ANS, H. Aschehoug & Co (W. Nygaard) A/S og Gyldendal ASA, 2007.

Müller, Amalie [Amalie Skram]. "Bemærkninger til *En Hanske*". *Og nu vil jeg tale ut* – "*Men nu vil jeg også tale ud*". Red. Øyvind Anker og Edvard Beyer. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1982. 180-185.

Noreng, Harald. *Bjørnstjerne Bjørnsons dramatiske diktning*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1954

Næss, Trine. *Christiania Theater forteller sin historie: 1877–1899*. Oslo: Novus forlag, 2005.

Nævdal, Bodil. *God morgen Rosalinde!: Brev til Rosalinde Thomsen*. Oslo: Cappelen, 1990.

Platz-Waury, Elke. *Drama og teater*. Oversatt og bearbeidet av Odd Inge Langholm. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2001.

Sørensen, Øystein. *1880-årene: Ti år som rystet Norge*. Oslo: Universitetsforlaget, 1984.

Thuesen, Arthur. *Bjørnsonbibliografi: 1874–1894*. Bd 3. Oslo: Damm, 1951.

Tinderholt, Elin B. *Tre retoriske strategier: Tre av Bjørnstjerne Bjørnsons sakprosaiske og skjønnlitterære innlegg i sedelighetsdebatten sett i et retorisk perspektiv*. Hovedoppgave. Universitetet i Oslo. Avd. for nord. spr. og litt. Oslo: univ. i Oslo, 1996.

Tinderholt, Elin B. "Bjørnson og sedelighetens retorikk: Bjørnsons retoriske strategier innen forskjellige sjangre i sedelighetsdebatten." *Bjørnson-årbok*. Bd. 2. Aulestad: Aulestad forlag, 1999. 19-31.

Wirmark, Margareta. *Noras systrar*. Stockholm: Carlssons Forlag, 2000.

BREV

Bjørnson, Bjørnstjerne. ”Kjære, søte fru –ie!” 30. april 1880. Brev 20 i ”*Og nu vil jeg tale ut*” – ”*Men nu vil jeg også tale ud*”. Red. Øyvind Anker og Edvard Beyer. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1982. 31-32.

Bjørnson, Bjørnstjerne. ”Kjære ven!” 4. april 1879. Brev 11 i ”*Og nu vil jeg tale ut*” – ”*Men nu vil jeg også tale ud*”. Red. Øyvind Anker og Edvard Beyer. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1982. 15-16.

Bjørnson, Bjørnstjerne. ”Kære lille menneske!” 30. januar 1884. Brev 431 i *Bjørnstjerne Bjørnsons brevveksling med svenske 1858–1909*. Red. Øyvind Anker, Francis Bull og Örjan Lindberger. Oslo og Stockholm: Gyldendal Norsk Forlag og Albert Bonniers Förlag, 1961. 231-232.

Bjørnson, Bjørnstjerne. ”Til Cecilia Bååth-Holmberg” 10. februar 1887. Brev 502 i *Bjørnstjerne Bjørnsons brevveksling med svenske 1858–1909*. Red. Øyvind Anker, Francis Bull og Örjan Lindberger. Oslo og Stockholm: Gyldendal Norsk Forlag og Albert Bonniers Förlag, 1961. 317-318.

Bjørnson, Bjørnstjerne. ”Til Ann Margret Holmgren” 20. september 1883. Brev 364 i *Bjørnstjerne Bjørnsons brevveksling med svenske 1858–1909*. Red. Øyvind Anker, Francis Bull og Örjan Lindberger. Oslo og Stockholm: Gyldendal Norsk Forlag og Albert Bonniers Förlag, 1961. 147-149.

Bjørnson, Bjørnstjerne. ”Til Ann Margret Holmgren” 8. desember 1883. Brev 499 i *Bjørnstjerne Bjørnsons brevveksling med svenske 1858–1909*. Red. Øyvind Anker, Francis Bull og Örjan Lindberger. Oslo og Stockholm: Gyldendal Norsk Forlag og Albert Bonniers Förlag, 1961. 314-315.

Bjørnson, Bjørnstjerne. ”Til Frederik Hegel.” 2. juli 1883. Brev 208 i *Kamp-liv*. Red. Halvdan Koht. Bd. 2. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1932. 74-76.

Bjørnson, Bjørnstjerne. ”Til H. L. Brækstad.” 4. april 1883. Brev 200 i *Kamp-liv*. Red. Halvdan Koht. Bd. 2. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1932. 59-60.

Bjørnson, Bjørnstjerne. ”Til Johan Bøgh.” 10. oktober 1883. Brev 241 i *Kamp-liv*. Red. Halvdan Koht. Bd. 2. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1932. 139-140.

Bjørnson, Bjørnstjerne. ”Til Jonas Lie.” 14. oktober 1883. Brev 244 i *Kamp-liv*. Red. Halvdan Koht. Bd. 2. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1932. 144-145.

Bjørnson, Bjørnstjerne. ”Til Ludvig Josephson. Oktober 1883. Brev 250 i *Kamp-liv*. Red. Halvdan Koht. Bd. 2. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1932. 153-155.

Bjørnson, Bjørnstjerne. ”Til O. Thommessen.” Februar 1883. Brev 197 i *Kamp-liv*. Red. Halvdan Koht. Bd. 2. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1932. 55-56.

Bjørnson, Bjørnstjerne. "Til P. O. og Mathilde Schjøtt." 9. oktober 1883. Brev 239 i *Kamp-liv*. Red. Halvdan Koht. Bd. 2. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1932. 135-137.

Bjørnson, Bjørnstjerne. "Til S. A. Hedlund." 18. oktober 1884. Brev 314 i *Kamp-liv*. Red. Halvdan Koht. Bd. 2. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1932. 256-260.

Brandes, Georg. "Kjære Bjørnson!" 5. august 1883. Brev 73 i *Georg og Edvard Brandes brevveksling med Bjørnson, Ibsen, Kielland, Elster, Garborg, Lie*. Red. Francis Bull og Morten Borup. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1939. 170-172.

Grundtvig, Elisabeth. "Til Bjørnstjerne Bjørnson!" 3. august 1887. Brev 179 i *Bjørnstjerne Bjørnsons brevveksling med danske: 1875–1910*. Red. Øyvind Anker, Francis Bull og Torben Nielsen. København og Oslo: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, Gyldendal Norsk Forlag, 1953. 287-288.

Ibsen, Henrik. "Til Bjørnstjerne Bjørnson." 9. januar 1884. Brev i *Samlede verker: Brev 1884-1904*. Bd. 18. 2. utg. Red. Francis Bull, Halvdan Koht og Didrik Arup Seip. Oslo: Gyldendal, 1999. 9-11.

Ibsen, Henrik. "Til Frederik Hegel." 16. oktober 1883. Brev i *Samlede verker: Hundreårsutgaven Brev 1872-1883*. Bd. 17. 2. utg. Red. Francis Bull, Halvdan Koht og Didrik Arup Seip. Oslo: Gyldendal, 1999. 529.

Schrøder, Hans. *Uten tittel*. 25. oktober 1883. Brev i *Christiania Theater forteller sin historie*. Red. Trine Næss. Oslo: Novus forlag, 2005. 194.

Strindberg, August. "Ers majestet!" 14. oktober 1884. Brev 964 i *August Strindbergs brev*. Red. Torsten Eklund. Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 1954. 355-356.

Strindberg, August. "Kära Broder St!" 22. juli 1884. Brev 899 i *August Strindbergs brev*. Red. Torsten Eklund. Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 1954. 270-271.

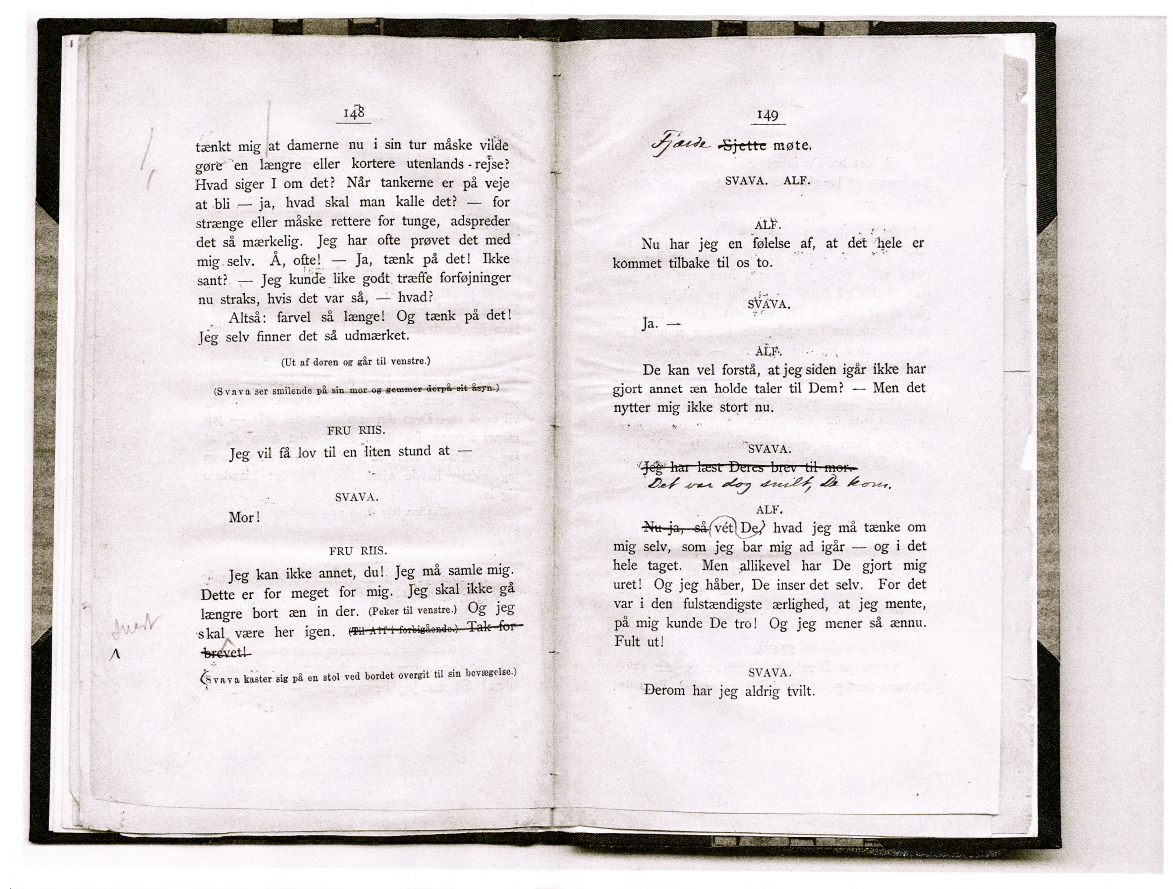

Vedlegg

VEDLEGG 1

Dette er suppresserte ark av førsteutgaven fra 1883. I alt 60 sider ble suppressert, og forfatteren omarbeidet siste del av dramaet i månedene etterpå. Her har jeg lagt ved siste møtet i denne versjonen (tredje handling, sjette møte). Resten av den suppresserte finnes i håndskriftsamlingen på nasjonalbiblioteket, og kan leses i sin helhet på spesiallesesalen.

ALF.

Så, det har De ikke? Nej, naturligvis! Men De mente at ha grun til ikke at tro mig allikevel? — —

(SVAVA brister i gråt.)

Må jeg da få lov til at be' Dem: Vænt på mig! For det kunde jo så hænde, at De engang vilde sige: jeg gjorde ham uret, da jeg ikke trodde på ham. — Ja, jeg er aldeles sikker på, at engang vil De sige det! Det kunde jo også hænde, at De opdagede, at når man elsker så højt, som jeg elsker Dem, — så kunde det umulig være annerledes; jeg måtte være til at tro.

Hvad svarer De til det? Jeg fører det frem så litet højtidelig som muligt. Jeg er pålagt ikke at plage Dem — og aller, minst idag. Men et svar? Så stilt, så litet som muligt; — et svar?

SVAVA.

Men hvorfor?

ALF.

Jeg må ha det at leve på! For — nu jeg sitter like overfor Dem igen, føler jeg det, at De vil vænte på mig. Ikke sant?

SVAVA.

Vænte på Dem? — — — Hvad vil det sige? At være færdig . . . og dog ikke færdig? Forsøke

på at glemme . . . og bestandig bygge op igen? — Nej!

ALF.

Der er en liten hemmelighed ved det: jeg kan ikke leve uten på det vilkår. Leve nok; men ikke det, jeg forstår ved liv. For jeg hører til den sort mæn, at jo højere kransen henger, des mere er livet værdt; — og er det en kvinne, som henger den så højt, da elskes hun som aldrig før.

SVAVA.

Den første gang De talte til mig om det . . .

ALF.

. . . den 14de maj!

SVAVA.

— — — Jeg skammer mig over mig selv! Al ting bevæger mig idag.

Så må jeg afbryte. Jo, jeg må! Og da siger jeg alene, at i vore dager har en dannet man — og en dannet kvinne — andre opgaver æn bare at elske og at få den, man elsker.

Ja, jeg vét, det er ikke ortodoks, det, jeg her siger; det er imot digterne. Men vi hører jo ikke til dem, vi.

Og i hvert fall sitter vi ikke her i . . . Ludvig den fjortendes eller femtendes tidsalder,

da de øverste samfunds-lag intet annet havde at ta' sig for. Vi må kunne komme ut over dette, vi! I alle fall kan jeg.

ALF.

I det svar skal ligge, at De ikke elsker mig mere?

SVAVA.

I det svar skal intet annet ligge æn, hvad jeg har sagt.

ALF.

Det rører mig så fræmmed, næsten hårdt. Jeg kan forstå, at De må finne mig svak, når jeg allikevel blir ved mit: jeg kan ikke opgi' Dem! De er min overman i mange ting; jeg hører det nu igen. Men i én er jeg Deres: jeg elsker Dem høyere, æn De nogensinne har elsket mig. Det er også så naturlig. — — —

(Hun går bort fra ham for at skjule sin bevægelse.)

Gud skal vite, jeg tænkte ikke at såre Dem ved det, jeg sa'! Nej, jeg gjorde ikke!

Men at jeg uforvarende har kommet til det, . . . det viser dog, hvad de vil skjule for mig.

Deres hele mening har ikke lagt i det, De sa'. De sa' det for at undgå noget.

De kan det ikke lenger! De er en ganske annen idag æn igår! Og det vil vokse frem-

deles; for det kan ikke være annerledes, æn at vi to, som har så meget, der drar os innerlig til hværandre, — vi må, trods alt, til sist komme sammen igen.

SVAVA.

Jeg siger Dem tak, fordi De taler helt ut. For så kan også jeg tale ut. Jeg er forandret siden igår; det er sant. For jeg har gennengått så meget siden igår . . . Og jeg er så ulykkelig . . . og jeg er så enel! — — — Om jeg i denne tilstand sa' for meget, så vilde det dog intet værd ha for Dem. Det varmer mig, at De taler således; men det ændrer intet. Jeg er for dypt rystet.

ALF.

Jeg ser det!

SVAVA.

Men tak for hvert ord allikevell! Dette var dog det beste, som netop nu kunde komme.

ALF.

Jeg føler det urigtige i at tale mere til Dem idag. Og jeg forstår vinket. Men bliv ikke vred! Jeg, som elsker Dem høyere æn nogensinne, jeg kan ikke gå, før jeg har hørt . . . før jeg har fåt . . . De har været så stræng!

SVAVA.

Forstå det, som det er! Har De set min skuffelse, og har jeg fornærmet Dem, nu ja, så har De set, — hvor jeg elskede Dem! Hvor jeg trodde på Dem! Hvor jeg trængte til, at De elskede mig, og hvor jeg var stolt af at bli elsket af Dem! For det går ikke, det, at sige til mig, at De har været min overman her! Jeg kan holde igen på mig selv, — ja. Jeg kan sætte min pris, og jeg har lært ikke at slå af. — Men det er, fordi jeg vil den højeste kærlighed; jeg kan ikke nøje mig med mindre. Derfor er det.

ALF.

Og De har den! Og De skal lære at tro, at De har den! — Å, æn jeg, som tænkte, jeg uten videre var værdig! Ja, at jeg bare ved at elske Dem vant en ret, og bare ved at gi' mit ord — —; jeg forstår det først nu!

Men jeg skal bli færdig! Tro mig! Vænt på mig!

Ikke som De opfattede det, nemlig som en mellemtung mellem at være færdig og ikke-færdig, fri og ikke-fri. Afskyeligt! Nej, vænt på mig i bestemt håb, i stærk tryghed! — Vænt!

Tør De ikke? Svar mig! — — Altså dog ikke nej heller?

SVAVA.

Lad det komme, som det kan! — Mere kan jeg ikke sige.

Jeg var for et øjeblik så ulykkelig, så afspændt, så tom; og nu? Er det et forbud? — Å, kunde jeg få den fryd én gang til, som bare den store tillid gir, — tror De, jeg da ventede? Nej, jeg kom og takkede Dem på mine knæ! Kan De et øjeblik tvile på det? — Men jeg har den ikke.

ALF.

Det svar er mig nok! — For De skal få den! Men når jeg længes for stærkt, må jeg så komme og se Dem?

Bare én gang for det første? Må jeg? Nægt mig det ikke! — — Hvad er det?

SVAVA.

Jeg blir ikke her længer.

ALF.

De blir ikke her —?

SVAVA.

Den gærning, De vét, jeg har påtatt mig —

ALF.

Ja?

SVAVA.

— jeg flytter nu ut til den — ænnu idag flytter jeg herfra — og ofrer mig den helt.

ALF.

Det gør De! — Det gir mig ænnu mere håb! For i den ensomhed og i det strænge arbejde, som De der går in til, kommer De kanskje til at gi' mig mere plas? Tror De ikke? — Og kan jeg støtte eller hjælpe, hvad De hengir Dem til, — De vét, hvor taknemmelig jeg vil være.

Jeg har en slik agtelse for Dem, at om jeg nu måtte gå herfra uten håb, — jeg tok med mig det samme dype intryk for mit liv.

Det er ikke bra, hvad jeg har givet Dem igen, for alt det gode og rene, De har givet mig. Men vænt på mig!

Farvel! Men på gensyn? Ikke sant? (Han går, men vender sig om i døren.) Nej, jeg trenger et bestemt tegn! — — En hånd ut mot mig...?

(Svava vender sig mot ham og rækker bægge sine hænder.)

(Han går.)

FRU RIIS

(fra venstre mot datteren.)

Lovede du ham noget?

SVAVA.

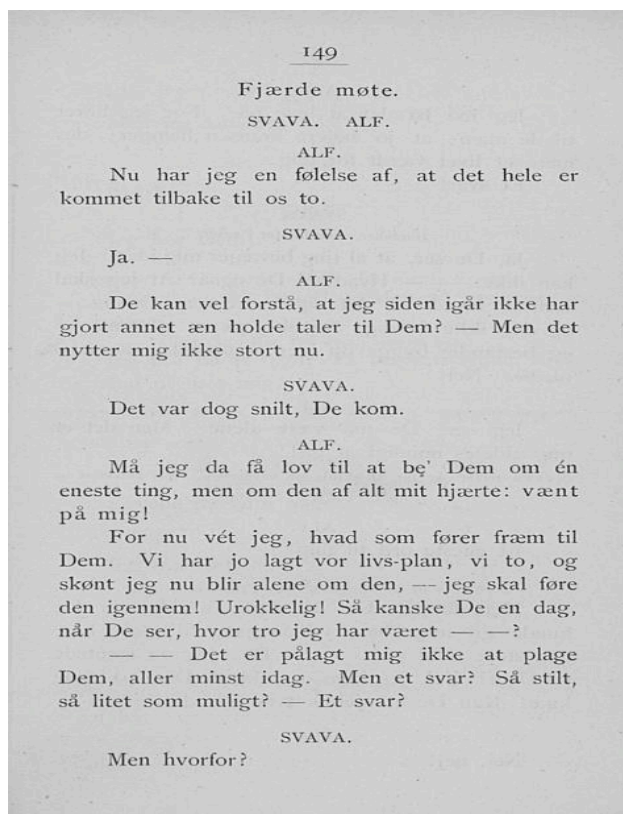
Jeg tror det!

(Han lægger sig op til moderen.)

VEDLEGG 2

Dette er det siste møtet i 1883-utgaven, og er mye kortere enn det opprinnelig var i den supprimerte utgaven.

ALF.

Jeg må ha det at leve på. For jeg hører til de mænd, at jo højere kransen hænger, des mere er livet værdt for mig.

Et svar!

SVAVA

(forsøker, men brister i gråt).

Ja, De ser, at al ting bevæger mig idag. Jeg kan ikke. — — Hvad vil De også? At jeg skal vente? Hvad vil det sige? At være færdig — og dog ikke færdig; forsøke på at glemme — og bestandig bygge op igen. (Overvældes atter af bevægelse.) Nej!

ALF.

Jeg ser, De må være alene. Men det er mig aldeles umuligt at gå!

(Svava rejser sig for at skjule sin bevægelse. Alf går efter og kaster sig på knæ.)

ALF.

Et eneste ord til mig!

SVAVA.

Men forstår De da ikke, at dersom De kunde gi' mig den fryd én gang til, som bare den store tillid gir, — tror De, jeg da ventede på Dem? Nej, jeg kom og takkede Dem på mine knæ! Kan De et øjeblik tvile om det?

ALF.

Nej, nej!

SVAVA.

Men jeg har den ikke

ALF.

Svava!

SVAVA.

Jeg bér Dem!

ALF.

Farvel! — Å, farvel! — Men på gensyn? — På gensyn?

(Han går. Men ved døren stanser han.)

Jeg må ha et tegn! Et bestemt tegn! Ræk en hånd ut mot mig!

(Svava vender sig nu mot ham og rækker bage sine hænder. Han går.)

FRU RIIS

(kommer fra døren til venstre).

Lovede du ham noget?

SVAVA.

Jeg tror det.

(Hun lægger sig i stor bevægelse op til moderen.)

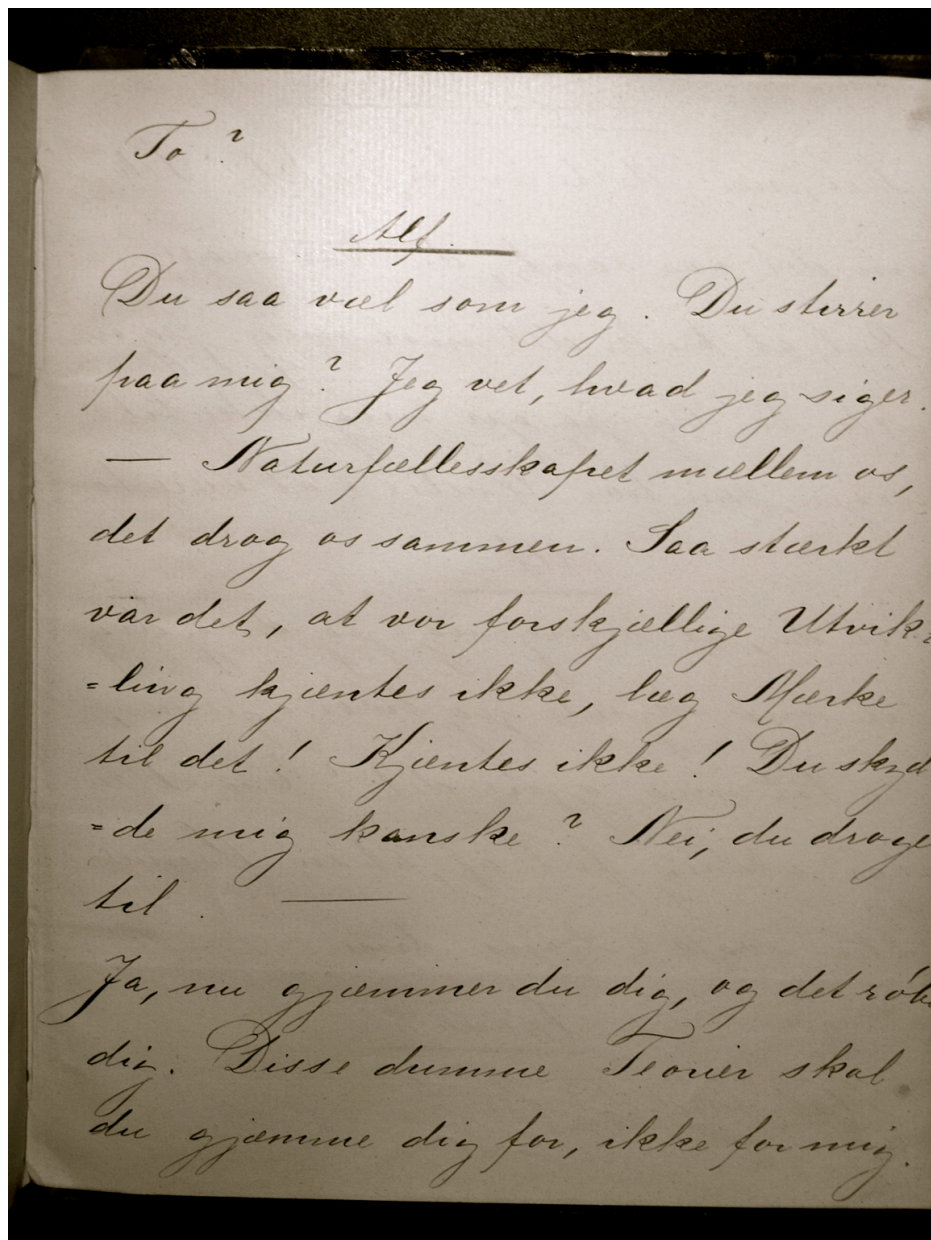

VEDLEGG 3

Det siste møtet i den omarbeidede versjonen og manuskriptet fra 1886, er trykt opp i Bulls variantbind av *Samlede digter-verker* fra 1920. Dette møtet er lengre enn i de to første versjonene, i manuskriptet utgjør dette de siste 26 sidene. Dette ville tatt veldig mye plass, så jeg har valgt å heller legge ved de siste fem sidene, for å illustrere og vise hvordan forfatteren har valgt å lage en helt ny slutt i denne versjonen.

Trava.

Nei, nei, dette er for fækt. Lede
om det var sant, du har ingen
Ret, at bruke det mot mig. Jeg er
ikke to. Og jeg gir mig ikke til
nogen, som har Guelse i at være to.

Alf.

Det du, at hvergang jeg drog dig
til mig, kjente jeg hvor gjærne,
du tal mig gjøle det? En Mand
har aldrig feil af, at en Kvinne
bli svakt i hans Arm.

Trava.

Slut med det der!

Alf.

Jo, her er du svakt, tilolaa det for
dig selv. Men at fornægte din Natur,
vilde være ligesaa stor Synd, som
nogen jeg har begaaet.

Trava.

Dette er Vold.

Alf.

Men at jeg rører ved dig? Laa
helt er du min. Jeg viste det;
du vet det selv. Amme igaar?

Trava.

For du minner om igaar?

Alf.

Ja, for ² Annu i gaar - her, vi er -
viste du mig, at du er to du ogsaa.
Du skiftede Farve, du skalt,
bare jeg mente, at du kun havde
lagt om min Hals og om ingen,
ingen annens i hele Verden.

Lyada.

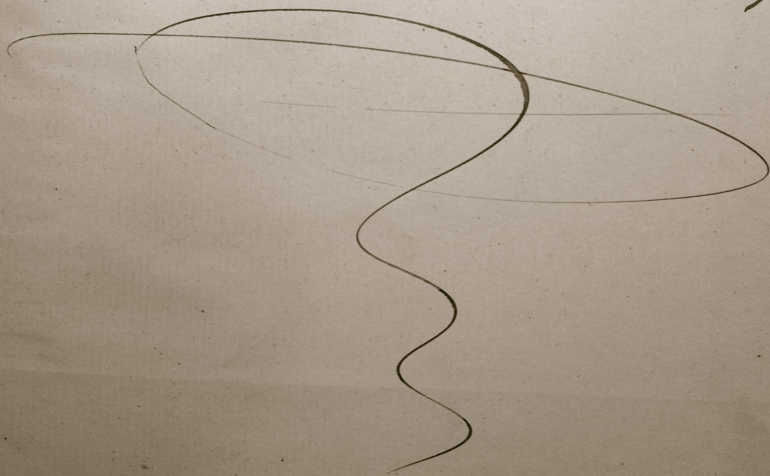
Og saa havde du egen lagt om
hundre! J. kaster ham sin Hanske
i Ansigtet, løber ind i sit Rum.
Alf staar en Stund, iler derpaa ud
til hoiere.

Ris.

J. fra venstre. Velkommen! Velkom!

amen! / Han ses at forvundes,
vander sig saa frem, kommer ind,
og da han ingen ser, gaar han
to Gange rundt om sig selv.
Under dette falder Tæppet. Under
høies Musikken, som nu er nede: /

VEDLEGG 4

Dette er et møte som er føyd til i den svenske oversettelsen, og dette finnes ikke i noen av de norske versjonene. Heller ikke i manuskriptet fra 1886, som denne er en oversettelse av.

Vedlegget viser side 80-81 i *En handske* 1887, oversatt av Cecilia Bååth-Holmberg:

SJUENDE SCENEN.

SVAVA

(från vänster, långsamt).

FRU RIIS

(har rest sig, går några steg emot sin dotter. Stannar. Säger):

Hör mig, innan du dömer! – Hör mig!

SVAVA

(gör en afvärjande rörelse båda med hufvud och hand. Går vidare framåt, tills hon kommer till bordet, sätter sig vid detta, lägger sin arm upp därpå, lutar hufvudet mot armen och stirrar framför sig).

Det är för mycket på en dag.

FRU RIIS.

Jag måste förklara mig för dig – – Jag måste få säga dig – – *(Häjdar sig.)*

SVAVA.

Åh nej. – Låt mig få vara ensam.

FRU RIIS

(gör dottrent ill viljes, men ser sig upprepade gånger tillbaka. Under tiden går ridån ned).

